

**UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FAKULTA SOCIÁLNYCH VIED A ZDRAVOTNÍCTVA**

**VÝZNAM ROVESNÍCKYCH NORIEM VO VZŤAHU
K ZAČIATKU UŽÍVANIA VYBRANÝCH NÁVYKOVÝCH
LÁTOK**

Diplomová práca

Študijný program: Psychológia
Študijný odbor: 3. 1. 9 psychológia
Školiace pracovisko: Ústav aplikovanej psychológie
Školiteľ: PaedDr. Martina Romanová, PhD.
Konzultant: PaedDr. Martina Romanová, PhD.

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva

ZADANIE ZÁVEREČNEJ PRÁCE

Meno a priezvisko študenta: Bc. Jana Šaláteková
Študijný program: psychológia (Jednoodborové štúdium, magisterský II. st.,
denná forma)
Študijný odbor: 3.1.9 psychológia
Typ záverečnej práce: Diplomová práca
Jazyk záverečnej práce: slovenský

Názov: Význam rovesníckych noriem vo vzťahu k začiatku užívania vybraných
návykových látok.

Anotácia: Výskum v centre ktorého je identifikovanie rovesníckych noriem užívania
návykových látok a možnosti ich vplyvu na prvý kontakt s vybranou
substanciou.

Školiteľ: PaedDr. Martina Romanová, PhD.
Ústav: UAP - Ústav aplikovanej psychológie
Riaditeľ ústavu: Prof. PhDr. Imrich Ruisel, DrSc.
Prof. PhDr. Imrich Ruisel, DrSc.

Dátum zadania: 01.10.2010

Dátum schválenia: 03.10.2010

Prof. PhDr. Imrich Ruisel, DrSc.
vedúci/a katedry

Ďakujem mojej školiteľke,
PaedDr. Martine Romanovej, PhD.
za cenné rady, odborné usmernenie, podporu a pomoc, ktorú mi poskytla pri
vypracovaní diplomovej práce.

ABSTRAKT

ŠALÁTEKOVÁ, Jana: Rovesnícke normy vo vzťahu k začiatku užívania vybraných návykových látok. [Diplomová práca] – Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva; Ústav aplikovanej psychológie. – Školiteľ: PaedDr. Martina Romanová, PhD. Stupeň odbornej klasifikácie: Magister (Mgr). – Nitra, 2012: FSVaZ. 55s.

Predkladaná diplomová práca sa zaoberá problematikou rovesníckych noriem vo vzťahu k začiatku užívaniu alkoholu, tabaku a marihuany u adolescentov a tiež tým, do akej miery má vzťah odolnosť voči týmto normám k užívaniu týchto látok. Jej hlavným cieľom bolo poukázať na to, aký význam majú rovesnícke normy a odolnosť voči rovesníckym normám vo vzťahu k veku prvého užitia a k frekvencii ďalšieho užívania alkoholu, tabaku a marihuany. Pracovali sme konkrétne so sociálnymi deskriptívnymi normami, konkrétnejšie s vnímanou a aktuálnou normou užívania návykových látok, na zistenie ktorých sme použili Dotazník sociálnych noriem. Na zisťovanie odolnosti voči rovesníckym normám sme použili Škálu na zisťovanie odolnosti voči rovesníckemu vplyvu. Vzorka bola tvorená 186 adolescentmi zo škôl v okrese Prievidza, z toho bolo 82 chlapcov a 104 dievčat vo veku od 15 – 19 rokov. Vo výskume sa zaoberáme tromi okruhmi: Rovesnícke normy vo vzťahu k užívaniu alkoholu tabaku a marihuany u adolescentov; Vnímané rovesnícke normy vo vzťahu k vlastnému užívaniu alkoholu, tabaku a marihuany u adolescentov a Odolnosťou voči rovesníckym normám vo vzťahu k užívaniu alkoholu, tabaku a marihuany u adolescentov. Výskum bol realizovaný najprv na celej vzorke (N=186) a následne s prihliadaním na rodové rozdiely. Zistili sme viacero významných vzťahov medzi premennými najmä v prvých dvoch okruhoch, ale medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a užívaním alkoholu, tabaku a marihuany sme zistili korelačný vzťah len pri fajčení cigariet dievčatami.

Kľúčové pojmy: užívanie návykových látok, alkohol, tabak, marihuana, mediátory užívania návykových látok, rovesnícke normy, odolnosť voči rovesníckym normám

ABSTRAKT

ŠALÁTEKOVÁ, Jana: Peer norms in a relation to the beginning of taking selected narcotics. [Diploma thesis] – Constantine The Philosopher University in Nitra, Faculty of social sciences & health. Institute of Applied Psychology – Supervisor: PaedDr. Martina Romanova, Phd. Professional degree classification: Master (Mgr.) Nitra, 2012, FSVaZ. 55 p.

The presented diploma thesis concentrates on issues of peer norms in a relation to the beginning of taking alcohol, tobacco and marihuana by adolescents as well as to what rate is relation to the resistance towards these norms of taking these narcotics. The main aim was to point out what is the purpose of peer norms and the resistance towards peer norms in the relation to the age of the first consumption and to the frequency of regular taking of alcohol, tobacco and marihuana. We were working particularly with social descriptive norms, especially with perceived norm and actual norm of taking narcotics so we used Social Norm Questionnaire in the purpose to find that out. We used Resistance to peer influence scale for probing the resistance towards peer norms. The sample consisted of hundred eighty six adolescents from schools of Prievidza district, of the number of eighty two boys and hundred and four girls in the age boundary from fifteen to nineteen. We concentrated on three main spheres in the research: Peer norms in the relation to taking alcohol, tobacco and marihuana by adolescents; Perceived peer norms in the relation to personal taking of alcohol, tobacco and marihuana by adolescents and the Resistance towards peer norms in the relation to taking alcohol, tobacco and marihuana by adolescents. The research was firstly implemented on the entire sample (N=186) then with taking a gender gap into consideration. We found out several important relations between variables in two first spheres in particular, but between the resistance towards peer norms and taking of alcohol, tobacco and marihuana we found out correlative relation only in smoking cigarettes by girls.

Key words: taking narcotics, alcohol, tobacco, marihuana, mediators of taking narcotics, peer norms, the resistance towards peer norms.

OBSAH

ÚVOD	11
1.1 Užívanie návykových látok	13
1.1.1 Delenie návykových látok.....	13
1.1.2 Užívanie návykových látok u adolescentov.....	14
1.2 Mediátory užívania návykových látok	16
1.2.1 Rizikové faktory užívania návykových látok.....	17
1.2.2 Protektívne faktory užívania návykových látok.....	20
1.3 Rovesnícka skupina vo vzťahu k užívaniu vybraných návykových látok – alkohol, tabak, marihuana	22
1.3.1 Rovesnícky vplyv vo vzťahu k užívaniu vybraných návykových látok – alkohol, tabak a marihuana – u adolescentov.....	25
1.3.2 Rovesnícke normy vo vzťahu k užívaniu vybraných návykových látok – alkohol, tabak, marihuana – u adolescentov.....	26
1.3.3 Odolnosť voči rovesníckym normám vo vzťahu k užívaniu vybraných návykových látok – alkohol, tabak, marihuana – u adolescentov.....	31
1.4 Výskumný cieľ	32
1.4.1 Výskumný problém.....	33
1.4.2 Výskumné hypotézy a výskumné otázky.....	33
2 METÓDY	38
2.1 Výskumná vzorka	38
2.2 Použité metódy	38
2.2.1 Dotazník sociálnych noriem.....	39
2.2.2 Škála na zisťovanie odolnosti voči rovesníckemu vplyvu.....	39
2.3 Výskumný plán	40
2.4 Spracovanie údajov	40
3 VÝSLEDKY	41
3.1 Rovesnícke normy vo vzťahu k začiatku užívania alkoholu, tabaku a marihuany u adolescentov	41
3.2 Vnímané rovesnícke normy vo vzťahu k vlastnému užívaniu tabaku, alkoholu a marihuany u adolescentov	45

3.3	Odolnosť voči rovesníckym normám vo vzťahu k užívaniu alkoholu, tabaku a marihuany u adolescentov.....	49
4	DISKUSIA	54
4.1	Rovesnícke normy vo vzťahu k začiatku užívania alkoholu, tabaku a marihuany u adolescentov	55
4.2	Vnímané rovesnícke normy vo vzťahu k vlastnému užívaniu alkoholu, tabaku a marihuany u adolescentov	57
4.3	Odolnosť voči rovesníckym normám vo vzťahu k užívaniu alkoholu, tabaku a marihuany u adolescentov	60
4.4	Limity nášho výskumu	62
4.5	Odporúčania pre prax	62
	ZÁVER.....	64
	ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	66
	PRÍLOHY	

ZOZNAM TABULIEK A OBRÁZKOV

Tabuľka 1	Deskriptívne ukazovatele vekového rozloženia vzorky a rozloženia vzorky podľa pohlavia.....	38
Tabuľka 2	Deskriptívne ukazovatele vekového rozloženia výskumnej vzorky v závislosti od typu pohlavia.....	38
Tabuľka 3	Hodnoty Spearmanovho korelačného koeficientu R medzi schvaľovaním konzumácie alkoholu rovesníkmi a vekom prvej vlastnej konzumácie alkoholu.....	41
Tabuľka 4	Hodnoty Spearmanovho korelačného koeficientu R medzi schvaľovaním fajčenia cigariet rovesníkmi a vekom prvej vlastného fajčenia cigariet.....	41
Tabuľka 5	Hodnoty Spearmanovho korelačného koeficientu R medzi schvaľovaním užívania marihuany rovesníkmi a vekom prvého vlastného užívania marihuany.....	42
Tabuľka 6	Rodové rozdiely v hodnotách Spearmanovho korelačného koeficientu R medzi schvaľovaním konzumácie alkoholu rovesníkmi a vekom prvej vlastnej konzumácie alkoholu.....	42
Tabuľka 7	Rodové rozdiely v hodnotách Spearmanovho korelačného koeficientu R medzi schvaľovaním fajčenia cigariet rovesníkmi a vekom prvého vlastného fajčenia cigariet.....	43
Tabuľka 8	Rodové rozdiely v hodnotách Spearmanovho korelačného koeficientu R medzi schvaľovaním užívania marihuany rovesníkmi a vekom prvého vlastného užívania marihuany.....	43
Tabuľka 9	Hodnoty Spearmanovho korelačného koeficientu R medzi preferenciou stretávania sa so skupinou rovesníkov, ktorí nekonzumujú alkohol a vekom prvej vlastnej konzumácie alkoholu.....	43
Tabuľka 10	Hodnoty Spearmanovho korelačného koeficientu R medzi preferenciou stretávania sa so skupinou rovesníkov, ktorí nefajčia cigarety a vekom prvého vlastného fajčenia cigariet.....	44
Tabuľka 11	Rodové rozdiely v hodnotách Spearmanovho korelačného koeficientu R medzi preferenciou stretávania sa s rovesníkmi, ktorí nekonzumujú alkohol a vekom prvej vlastnej konzumácie alkoholu.....	44

Tabuľka 12	Rodové rozdiely v hodnotách Spearmanovho korelačného koeficientu R medzi preferenciou stretávania sa s rovesníkmi, ktorí nefajčia cigarety a vekom prvého vlastného fajčenia cigariet.....	44
Tabuľka 13	Hodnoty Pearsonovho korelačného koeficientu r medzi vnímanou konzumáciou alkoholu rovesníkmi a vlastnou konzumáciou alkoholu.....	45
Tabuľka 14	Hodnoty Pearsonovho korelačného koeficientu r medzi vnímaným fajčením cigariet rovesníkmi a vlastným fajčením cigariet.....	45
Tabuľka 15	Hodnoty Pearsonovho korelačného koeficientu r medzi vnímaným užívaním marihuany rovesníkmi a vlastným užívaním marihuany.....	46
Tabuľka 16	Rodové rozdiely v hodnotách Pearsonovho korelačného koeficientu r medzi vnímanou konzumáciou alkoholu rovesníkmi a vlastnou konzumáciou alkoholu.....	46
Tabuľka 17	Rodové rozdiely v hodnotách Pearsonovho korelačného koeficientu r medzi vnímaným fajčením cigariet rovesníkmi a vlastným fajčením cigariet.....	47
Tabuľka 18	Rodové rozdiely v hodnotách Pearsonovho korelačného koeficientu r medzi vnímaným užívaním marihuany rovesníkmi a vlastným užívaním marihuany.....	47
Tabuľka 19	Hodnoty Pearsonovho korelačného koeficientu r medzi vnímanou konzumáciou alkoholu blízkymi priateľmi a vlastnou konzumáciou alkoholu.....	47
Tabuľka 20	Hodnoty Pearsonovho korelačného koeficientu r medzi vnímaným fajčením cigariet blízkymi priateľmi a vlastným fajčením cigariet.....	48
Tabuľka 21	Hodnoty Pearsonovho korelačného koeficientu r medzi vnímaným užívaním marihuany blízkymi priateľmi a vlastným užívaním marihuany.....	48
Tabuľka 22	Rodové rozdiely v hodnotách Pearsonovho korelačného koeficientu r medzi vnímanou konzumáciou alkoholu blízkymi priateľmi a vlastnou konzumáciou alkoholu.....	48
Tabuľka 23	Rodové rozdiely v hodnotách Pearsonovho korelačného koeficientu r medzi vnímaným fajčením cigariet blízkymi priateľmi a vlastným fajčením cigariet.....	49
Tabuľka 24	Rodové rozdiely v hodnotách Pearsonovho korelačného koeficientu r medzi vnímaným užívaním marihuany blízkymi priateľmi a vlastným užívaním marihuany.....	49

Tabuľka 25	Ukazovateľ štatisticky významného rozdielu (p hodnota) v odolnosti voči rovesníckym normám medzi 15 a 18 ročnými adolescentmi.....	49
Tabuľka 26	Hodnoty Spearmanovho korelačného koeficientu R medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a vekom prvej vlastnej konzumácie alkoholu.....	50
Tabuľka 27	Hodnoty Spearmanovho korelačného koeficientu R medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a vekom prvého vlastného fajčenia cigariet.....	50
Tabuľka 28	Hodnoty Spearmanovho korelačného koeficientu R medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a vekom prvého vlastného užívania marihuany.....	50
Tabuľka 29	Rodové rozdiely v hodnotách Spearmanovho korelačného koeficientu R medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a vekom prvej vlastnej konzumácie alkoholu.....	51
Tabuľka 30	Rodové rozdiely v hodnotách Spearmanovho korelačného koeficientu R medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a vekom prvého vlastného fajčenia cigariet.....	51
Tabuľka 31	Rodové rozdiely v hodnotách Spearmanovho korelačného koeficientu R medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a vekom prvého vlastného užívania marihuany.....	51
Tabuľka 32	Hodnoty Pearsonovho korelačného koeficientu r medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a vlastnou konzumáciou alkoholu.....	52
Tabuľka 33	Hodnoty Pearsonovho korelačného koeficientu r medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a vlastným fajčením cigariet.....	52
Tabuľka 34	Hodnoty Pearsonovho korelačného koeficientu r medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a vlastným užívaním marihuany.....	52
Tabuľka 35	Rodové rozdiely v hodnotách Pearsonovho korelačného koeficientu r medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a vlastnou konzumáciou alkoholu.....	53
Tabuľka 36	Rodové rozdiely v hodnotách Pearsonovho korelačného koeficientu r medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a vlastným fajčením cigariet.....	53
Tabuľka 37	Rodové rozdiely v hodnotách Pearsonovho korelačného koeficientu r medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a vlastným užívaním marihuany.....	53
Obrázok 1	Sociálnopsychologické poňatie noriem.....	30
Obrázok 2	Deskriptívna norma v kontexte aktuálnej a vnímanej normy.....	31

ÚVOD

Alkohol, tabak a už aj marihuana sa stali prirodzenou súčasťou každodenného fungovania mnohých ľudí. Alkohol a tabak patria na Slovensku k legálnym návykovým látkam, ktorých užívanie je síce v zákone vekovo obmedzené, a užívatelia by mali byť starší ako 18 rokov, napriek tomu je ich užívanie rozšírené aj medzi mladými ľuďmi pod touto vekovou hranicou. Často sa stáva, že si ľudia pojem legálne spájajú s pojmom neškodlivé, čo má za následok aj to, že užívanie týchto látok väčšina spoločnosti nevníma ako ohrozujúce a to sa stáva častým odrazovým mostíkom pre užívanie týchto látok u mladých ľudí. Je to práve najbližšie okolie (rodina, priatelia), ktoré im, vo väčšine prípadov, poskytne prvú skúsenosť s alkoholom, alebo tabakom. Marihuana patrí k nelegálnym návykovým látkam, ale ako vyplýva z rôznych výskumov, ale aj z bežného života, jej dostupnosť nie je náročná. Je ľahko získateľná a patrí k veľmi obľúbeným návykovým látkam, hlavne medzi mladými ľuďmi, adolescentmi.

Jedným z dôvodov prečo adolescenti začínajú užívať návykové látky je celkový obraz, ktorým im ponúka spoločnosť. Treba si uvedomiť, že dospievajúci preberajú určité spôsoby správania – ako je aj užívanie návykových látok – od určitých vzorov, ktoré sú im blízke a reprezentujú takéto správanie. Za tieto vzory môžeme primárne považovať rodičov a neskôr, hlavne v období dospievania, rovesníkov. V priebehu dospievania nadobúdajú sociálne vzory rovesníkov väčší význam ako vzory, ktoré sú sprostredkované rodičmi. Vnímajú ich a ich napodobňovanie je často kľúčovým pre prijatie medzi rovesníkov, čo je charakteristické pre túto životnú fázu. Takže je zrejmé, že keď sa deti dostanú do adolescencie stávajú sa viac nezávislé od rodičov a na význame získavajú rovesnícke skupiny a vzťahy. Formujú sa blízke dvojčlenné priateľstvá, vytvárajú sa záujmové skupiny. Avšak rovesníci nenahradzujú význam rodičov, ale rozširujú sociálne okolie adolescenta. Berndt (1996, In Sumter, Bokhorst, Steinberg, Westenberg, 2009) tvrdí, že priatelia sú vyberaní na základe existujúcich podobností v postojoch v správaní, ale tiež sa zdá, že podobnosti medzi priateľmi sa po vzniku priateľstva ešte prehĺbili. Môžeme teda usúdiť, že vzájomným pôsobením priateľov sa zvyšuje podobnosť priateľov. Tieto rovesnícke vplyvy môžu byť aj pozitívne aj negatívne. Za negatívum môžeme považovať aj to, že na adolescentov pri ich rozhodovaní, či užiť alebo neužiť návykovú látku, výrazne vplýva obraz rovesníkov, ktorí požívajú návykové látky. V súčasnosti je už trendom, že mladí ľudia sa prikláňajú k rizikóvemu správaniu, tolerujúcemu užívanie návykových látok a majú k užívaniu, či už k rovesníckemu alebo svojmu, vyslovene

pozitívny oceňujúci postoj. Práve toto pozitívne vnímanie užívania návykových látok rovesníkmi považujeme za významný rizikový faktor. Rovesnícke vplyvy sú vlastne neoddeliteľnou súčasťou dospievania v rôznych oblastiach života.

Naša diplomová práca je zameraná na zisťovanie významu rovesníckych noriem vo vzťahu k začiatku užívania vybraných návykových látok. Preto sa úvodnej časti našej práce budeme venovať zadefinovaniu a popísaniu samotného užívania vybraných návykových látok adolescentmi, rovesníckemu vplyvu, tiež odolnosti voči vplyvu rovesníkov a rovesníckym normám, ich zadefinovaniu.

V tejto oblasti sa už robilo viacero výskumov či už na Slovensku alebo v zahraničí. Práve tieto výskumy nám pomohli pri orientácii v problematike.

1.1 Užívanie návykových látok

V našej práci budeme používať pojem návykové, ktorý však chápeme rovnocenne k pojmu drogy. Pri zadefinovaní tohto pojmu použijeme definíciu, ktorú Novotný (1995, s. 3) odvodil z viacerých existujúcich definícií drogy resp. návykovej látky: „Droga je substancia (prirodzená alebo umelá), ktorá vpravená akýmkoľvek spôsobom do organizmu môže za určitých okolností vyvolať chorobný stav – závislosť.“

Nešpor a Csémy (1997, str.22) považujú za drogu „každú chemickú alebo prírodnú látku, ktorá mení duševný stav človeka a ovplyvňuje jeho myslenie, cítenie a konanie. Táto definícia zahrňuje všetky tri zložky osobnosti: kognitívnu, emotívnu i konatívnu.“

1.1.1 Delenie návykových látok

V literatúre sa stretávame s rôznym delením návykových látok. My uvádzame delenie podľa Ondrejkooviča a kol. (2001, s 167-170), ktorý ich delí:

a, podľa zákona:

- *legálne* – sociálne akceptované návykové látky, ktorých užívanie a držanie nie je sankcionovateľné platnými právnymi normami (alkohol, cigarety (tabak), káva, atď.);
- *nelegálne* – užitie týchto látok nie je u nás trestné, ale ich držanie, výroba, predaj a šírenie v akomkoľvek množstve je v rozpore s platnými právnymi normami (marihuana, amfetamíny, kokaín, heroín, atď.);

b, podľa spôsobu výroby:

- *prírodné drogy* – tabak, marihuana, atď.;
- *syntetické drogy* – napr. heroín, extáza;

c, podľa účinku:

- *drogy s prevažne sedatívnym, utlmujúcim účinkom* – alkohol, barbituráty, trankvilizér, inhalačné prostriedky. Tieto látky pri krátkodobom užívaní spôsobujú uvoľnenosť, zvyšujú aktivitu, človek je pod ich vplyvom komunikatívnejší, veselší, pociťuje pokoj a miernu eufóriu. Pri dlhodobejšom užívaní môže dochádzať k narušeniu niektorých mozgových funkcií, k letargii, nevoľnostiam, poruchám motoriky a artikulácie. Pod ich vplyvom sa môže prejavovať aj agresívne správanie.
- *drogy s prevažne povzbudzujúcim, stimulujuúcim účinkom* – kokaín, crack, amfetamíny. Po užití tohto typu drogy dochádza k dráždeniu centrálnej nervovej sústavy, zvyšujú krvný tlak a zrýchľujú krvný obeh. Výsledkom je pocit prílevu

energie a neobmedzených síl, zvýšenie sexuálnej dráždivosti, strata chuti do jedla. Po odznení účinkov sa dostavuje úzkosť, rozčúlenosť, bolesti hlavy, triaška;

- *halucinogény* – marihuana, hašiš, LSD a syntetické drogy, MDMA, extáza. Ich účinky vyvolávajú stav tranzu, ale aj úzkosti a zmätku. Môžu vyvolávať sluchové a zrakové halucinácie, užívateľ pod ich vplyvom stráca kontakt s realitou, stráca kritický náhľad na seba a okolie. Pri dlhodobom užívaní dochádza k poruchám pamäte a k zmenám nálady, k výskytu halucinácií aj bez užitia drogy;
- *narkotické látky* – heroín, morfín, ópium, kodeín, syntetické opiáty, metadon. Vyvolávajú pocity eufórie, nadradenosti a sily. Oslabujú CNS a spôsobujú problémy s dýchaním. Krátkodobo otupujú bolesť, spôsobujú striedanie pocitu eufórie a letargie, spôsobujú zmätenosť. Tieto drogy sa vnímajú ako najnebezpečnejšie, pretože aj po pár užitíach vyvolávajú veľmi silnú psychickú i fyzickú závislosť;
- *steroidy* – ovplyvňujú vývoj a rast svalstva a telového tkaniva. Krátkodobo môžu pozitívne ovplyvniť telesnú výkonnosť. Pri dlhodobom užívaní však dochádza k nafúknutosti tváre, uhrovitosti, k opuchom nôh, triaškam, k ochoreniam pečene a k agresívnemu správaniu.

Zo spomínaných návykových látok budú pre náš výskum kľúčovými alkohol, tabak a marihuana, pretože práve tieto návykové látky sú ľahko dostupné a veľmi rozšírené medzi mladými ľuďmi a považujú sa za vstupné resp. iníciaľne návykové látky.

1.1.2 Užívanie návykových látok u adolescentov

Návykové látky, ktorých účinné zložky vyvolávajú pocit opojenia, otupenia či povzbudenia, rôzne pocity, emócie a tiež poskytujú úľavu od somatických a psychických problémov. V minulosti návykové látky užívali zväčša jedinci v zrelom veku, ale od 60. rokov 20. storočia došlo k výraznému posunu vekovej hranice užívajúcich smerom nadol – smerom k adolescentov, ale aj k nižším vekovým skupinám. Tieto skupiny sa spočiatku prikláňajú k užívaniu návykových látok s cieľom experimentovania, nadobudnutia skúsenosti, protestu, ale neskôr dochádza k užívaniu aj s cieľom uspokojiť už vzniknutú závislosť.

Novotný (1995, in: Hroncová, Kraus, 2006, s. 83) uvádza, že: „ Ak sa opýtate mladých, ktorí užívajú návykové látky, prečo to robia, zistíte, že: chcú rebelovať alebo šokovať ľudí, je to zábava, podmienka vstupu do partie, je to súčasť voľného večera pre

dospelých, chcú vyzerat' starší a skúsenejší, chcú uniknúť spod tlaku života v dnešnej modernej spoločnosti, nudia sa a k drogám sa dá ľahko dostať.“

Taktiež Blatný, Polišínská, Balašítková (2005) vo svojej prehľadovej štúdiu uvádzajú, že rizikové správanie (delikventné správanie, rizikové sexuálne správanie, sebapoškodzovanie, užívanie návykových látok, atď.) je u adolescentov práve zastúpené najviac konzumáciou alkoholu, fajčením cigariet a skúsenosťami s drogami, hlavne s marihuanou. Uvádzajú výskum Kyasovej (2003), ktorá dospela k záveru, že zo vzorky 835 ľudí vo veku 14-15 rokov, polovica respondentov sú nefajčiari a druhá polovica sa delila na denných a občasných fajčiarov. Tiež potvrdila, že fajčenie má nadväznosť na konzumáciu alkoholu, s tým, že pravidelní fajčiari častejšie konzumujú alkoholické nápoje a opíjajú sa častejšie ako nefajčiari. S marihuanou malo skúsenosť 39% respondentov.

Ako uvádza viacero autorov (Verešová, 2004; Pavlendová, Juhásová, 2009; Hroncová, Kraus, 2006; Rojková, Popelková 2010) návykové látky sa stávajú každodennou súčasťou bežného života a to nielen u dospelých ľudí. Neustále sa znižuje veková hranica prvého kontaktu s návykovou látkou a veková hranica začatia pravidelného užívania návykovej látky. Z toho môžeme usúdiť, že deti a adolescenti sa nezriedka zúčastňujú na konzumácií návykových látok, či už ako pasívni pozorovatelia ostatných užívateľov, alebo ako aktívni resp. experimentujúci užívatelia. Najrozšírenejšími a najdostupnejšími návykovými látkami u nás sú alkohol, tabak a marihuana, čiže látky, ktorým sa venujeme v našom výskume.

Pre ozrejenie uvádzame, že pri užívaní návykových látok prechádza užívateľ štyrmi štádiami, ktoré sú označované ako štádia vzniku závislosti. Sú to (Netík a kol., 1991; Kariková, 2007) :

- 1. Štádium experimentovania;**
- 2. Štádium zaujatia návykovou látkou;**
- 3. Štádium úzusu;**
- 4. Štádium terminálne.**

My sa zameriame na štádium experimentovania a zaujatia návykovou látkou, čiže na počiatočné fázy užívania návykových látok. Pre toto štádium je charakteristické prijímanie informácií o euforických účinkoch návykových látok od užívateľov, experimentovanie s touto látkou, potvrdzovanie si očakávaného účinku, získavanie skúseností a zážitkov. Práve alkohol, tabak a marihuana sa považujú za „vstupné“ návykové látky, teda sú typické pre štádium experimentovania.

Môžeme povedať, že je dôležité, hlavne pre ďalšie výskumy a vytváranie preventívnych programov zameraných na užívanie návykových látok, preskúmať túto fázu, pretože, ako uvádzajú viaceré prieskumy robené na Slovensku a v Českej republike (Nociar, 2001, Bieliková, Pétiová, Druzíková, 2003, Matula, 2001), experimentuje s tabakom, alkoholom a mäkkými drogami približne 70-90% adolescentov. To znamená, že drvivá väčšina adolescentov má skúsenosť, resp. pravidelne užíva návykové látky.

1.2 Mediátory užívania návykových látok

V tejto kapitole sa budeme venovať všeobecným príčinám, ktoré sa podieľajú na začiatku užívania návykových látok, ale aj na udržiavaní užívania týchto látok, resp. na ochrane pred začiatkom užívania návykových látok, alebo ochrane pred pokračovaním v užívaní takých látok.

Verešová (2004, s. 506) pod pojmom mediátor rozumie: „v priebehu ontogenézy meniaci sa faktor charakteru psychosociálneho a osobnostného, ktorý je významný z hľadiska usmerňovania istým smerom polarizovaného správania vo vzťahu k drogám a zároveň selektívneho pôsobenia drog na prežívanie a správanie individua. Z dôvodu možnosti usmernenia žiaducim smerom polarizovaného správania vo vzťahu k drogám je žiaduce s nimi pracovať v priebehu aplikácie preventívnych intervencií.“

Práve poznanie mediačných faktorov užívania návykových látok sa považuje za jednu z najlepších ciest k zostaveniu účinných preventívnych programov. Robili sa rôzne výskumy na overenie mediátorov užívania návykových látok. Za všetky vyberáme od Hansena a McNeala (1999), ktorý uvádzajú súhrn 12 mediátorov:

- 1. Názory a vedomosti o následkoch užívania;**
- 2. Odolnosť voči tlaku užiť drogy;**
- 3. Sebadôvera a sebaúcta;**
- 4. Sociálne zručnosti;**
- 5. Rozhodovacie schopnosti;**
- 6. Skupinové normatívne presvedčenie pre alebo proti užitiu drogy;**
- 7. Schopnosť sociálnej podpory ostatným ľuďom;**
- 8. Schopnosť zvládania stresu;**
- 9. Schopnosť stanovovania a dosahovania cieľov;**
- 10. Presvedčenie neužiť drogy;**
- 11. Inkongruencia v životnom štýle;**

12. Alternatívy aktivít bez návykových látok.

Tí istí autori, v spolupráci s Fearnowov – Kennyovou, (2003, in: Verešová, 2004) vytvorili 5 faktorov, do ktorých rozdelili vyššie spomenuté mediátory:

- a) **Racionálne schopnosti** – schopnosť rozhodovania, schopnosť stanovovania a dosahovania cieľov;
- b) **Afektívne riadenie** – zvládanie stresu, sebadôvera a sebaúcta, alternatívy aktivít bez návykových látok;
- c) **Postoje k drogám** – skupinové normatívne presvedčenia, vedomosti a názory o užívaní návykových látok a následkoch takého užívania, inkongruencia v životnom štýle, presvedčenie neužiť drogu;
- d) **Sociálne zručnosti a schopnosť sociálnej podpory**;
- e) **Odolnosť voči tlaku užiť drogu.**

Autori považujú za najsilnejšiu skupinu faktorov postoje k drogám, kde patria aj skupinové normatívne presvedčenia, ktorými sa zaoberáme aj v našej práci. Zo skupiny vymenovaných faktorov sa zaoberáme aj faktorom odolnosti voči tlaku užiť drogu vo vzťahu k užívaniu návykových látok.

Hansen a McNeal (1999, 2001, In: Verešová, 2004, s. 54) poukazujú na to, že „väčšina mediátorov má vývinovú povahu, pričom k výraznejšiemu zhoršeniu v spojitosti s užívaním drog prichádza práve v nástupe obdobia adolescencie. Je potrebné práve do tohto obdobia zasadiť dlhodobú prevenciu, ktorá je špecificky zameraná na ovplyvnenie – zlepšenie, či aspoň zabránenie zhoršeniu významných mediátorov.“ V rámci prevencie užívania návykových látok prostredníctvom mediátorov je však potrebné sa zamerať vždy na konkrétnu látku a nespoliehať sa na všeobecný účinok takýchto preventívnych programov.

Mediátory užívania návykových látok by sme mohli rozdeliť aj hľadiská, do akej miery majú na užívanie ohrozujúci dopad (začatie a udržiavanie užívania, prechod k závislosti) alebo ochraňujúci dopad (neužívanie návykových látok, resp. užívanie „v zdravej miere“) na rizikové a protektívne faktory.

1.2.1 Rizikové faktory užívania návykových látok

Pod pojmom rizikové faktory v našom prípade rozumieme: „činitele, ktoré zákonite následok neurčujú (napr. vznik drogovej závislosti), ale na základe ich objavenia,

kumulatívneho pôsobenia možno predikovať dostavenie sa následku – napr. užívanie drog, delikventné správanie, narušenie zdravia“ (Verešová, 2004, s 34-35).

Fandelová (1993, in Verešová, 2004) uvádza, že tieto faktory sa objavujú v rámci rizikových situácií, čiže v situáciách, v ktorých sa prejavujú rizikové formy správania v zmysle rozhodovania sa v negatívne pôsobiacich podmienkach, pri ohrození, nedostatku alebo nadbytočnosti významných informácií, v časovom strese, atď.

Výsledkom pôsobenia rizikových faktorov je rizikové správanie, ktoré Orosová, Gajdošová, Madarasová-Gecková, van Dijk (2007, str. 32-33) definujú ako: „správanie, ktorého výsledok nie je jasný, ktoré prináša balansovanie medzi možnosťou negatívnych následkov, strát a pozitívnymi následkami, profitom. Všetky formy rizikového správania spravidla obsahujú kompromis medzi krátkodobým ziskom a potenciálnymi dlhodobými negatívnymi následkami.“

Karpensen a kol (1988, in Verešová, 2004) hovorí o Teórii sociálne rozšíreného rizika, ktorá pojednáva o tom, že spoločnosť a sociálne prostredie je ohrozené viacerými rizikami súčasne, pričom percepcia tých rizík a následné rizikové správanie determinujú v podobe rôznych vplyvov správanie ďalších členov sociálnej skupiny, spoločnosti. Tu sa dostávame k tomu, že jednou formou rizík, ktoré členovia spoločnosti percipujú ako negatívne pôsobiace a ohrozujúce, je riziko rozširovania a užívania návykových látok v najrôznejších vekových skupinách. Ako uvádza viaceré zdroje, najohrozenejšou je skupina dospievajúcich, čiže adolescentov, ktorým sa venujeme v našej práci.

V literatúre sme našli viaceré delenia faktorov, ktoré sa považujú za iniciálne a udržiavacie, čiže ich možno označiť za rizikové, pri užívaní návykových látok a pri vzniku závislosti na tých látkach. V našej práci spomenieme nasledovné:

Marková (2005) uvádza, že najčastejšími dôvodmi užitia návykových látok u mladých ľudí sú:

- **Zvedavosť;**
- **Túžba prežiť niečo mimoriadne;**
- **Únik z nepríjemnej situácie, z „tvrdej“ reality, z úzkostných stavov;**
- **Protest proti autoritám;**
- **Snaha kontaktovať sa a zapadnúť do určitej rovesníckej skupiny.**

V západných krajinách je aktuálny tzv. Model šiestich ciest k užívaniu drog, ku ktorému dospel kolektív výskumníkov pod vedením Silbereisena (1985, in Ondrejko, 1999):

1. Užívanie drogy ako náhrady – dochádza k nemu vtedy, ak mladý človek pociťuje vo svojom vývine určité prekážky, ktoré mu nedovolia presadiť svoje autonómne prania. Drogy začnú plniť úlohu zástupného cieľa;

2. Užívanie drogy ako úmyselného porušovania noriem – výraz odmietania uznávaných spoločenských hodnôt a noriem;

3. Užívanie drogy s funkciou vyrovnávania zát'azových, prípadne krízových situácií – na mladého človeka sú kladené stále väčšie požiadavky. Nejde len o to, čo od neho očakáva spoločnosť, ale hlavne o to, že sám od seba má nejaké očakávanie, ktoré chce naplniť. Ak sú tie požiadavky náročné, môže dôjsť k vývinovému stresu, s ktorým sa môže vyrovnávať pomocou drog;

4. Užívanie drogy ako cesta k rovesníkom – ak má mladý človek záujem o to aby patril ku skupine rovesníkov, pre ktorú je typické užívanie návykových látok, jeho vlastné užívanie bude mať značný vplyv na to, aby bol do tejto skupiny prijatý. Následné prežívanie príjemných pocitov spolupatričnosti pod vplyvom návykových látok môže pôsobiť ako posilňovací mechanizmus užívania;

5. Užívanie drogy ako výraz osobného štýlu – niektorí mladí ľudia užívajú návykové látky aby si potvrdili vlastnú sebahodnotu. Táto túžba po potvrdení seba môže byť posilňovaná aj masmédiami a reklamou, zobrazovaním fajčiacich, resp. pijúcich známych osobností, ktoré má mladý človek v obľube a má tendenciu sa s nimi stotožňovať;

6. Užívanie drogy ako demonštrácia vlastnej dospelosti, prípadne nezávislosti – fajčenie a pitie alkoholu sa u nás spája najmä s dospelými ľuďmi, čo vyplýva aj zo zákona (piť a fajčiť je „dovolené“ od osemnásteho roku života). Mladí ľudia, ktorí ešte nedosiahli 18. rok života majú aj tak tendenciu preberať tieto formy správania, prostredníctvom čoho sa snažia identifikovať so statusom dospelého človeka.

Adolescent si v tomto vývinovom období prechádza náročnými vnútornými aj vonkajšími konfliktami, prechádza od dieťaťa k dospelému človeku a práve tento prechod môže byť pre neho veľmi náročný. Keď sa zamyslíme nad vyššie uvedenými faktormi užívania návykových látok, zistíme a uvedomíme si, že každý jeden z faktorov reprezentuje oblasti konfliktov u adolescentov – boj proti prekážkam, odmietanie iných autorít pri presadzovaní vlastnej autority, vyrovnávanie sa náročnejšími nárokmi, ktoré sú

na neho kladené v tomto období, snaha sa stať členom rovesníckej skupiny a udržanie sa v nej, vytváranie identity, sebaobrazu, atď.. Takže môžeme usúdiť, že práve adolescenti sa nachádzajú v centre pôsobenia rizikových faktorov. Ako vidíme jedným z vyššie spomínaných rizikových faktorov, ktorý by mohol viesť práve k začiatku, udržiavaniu užívania návykových látok a k zvyšovaniu frekvencie užívania návykových látok sú práve rovesníckej skupiny. Práve potreba začlenenia a prijatia touto skupinou súvisí s dodržiavaním skupinových pravidiel a prijatím noriem rovesníckej skupiny. Aj tým ako pôsobí užívanie návykových látok v skupine rovesníkov a blízkych priateľov sa budeme zaoberať v našej diplomovej práci.

1.2.2 Protektívne faktory užívania návykových látok

Orosová (1999, in: Verešová, 2004, s. 50) považuje za významné protektívne faktory zdravia u detí a mladých ľudí školskú úspešnosť, prosociálne správanie, schopnosť používania praktického úsudku, hodnotiace myslenie, schopnosť pomáhať a prijímať podporu, sebavedomie a sebaúctu. Tvrdí, že tieto faktory sa efektívne rozvíjajú a optimalizujú prostredníctvom kooperatívneho učenia v malých skupinách. Práve rozvíjanie týchto protektívnych faktorov by mohlo znižovať negatívny účinok rizikových faktorov na deti a mladých ľudí, a tým aj redukovať pravdepodobnosť užívania návykových látok.

Wood (2003, in: Verešová, 2004) uvádza vymedzenie protektívnych faktorov, ktoré sa javia ako najúčinné pri tvorbe preventívnych programov zameraných na predchádzanie a eliminovanie užívania návykových látok:

- **Všímanie a uvedomovanie si seba a iných** – uvedomovanie si pocitov, citov a emócií, regulovanie emočného prežívania, poznanie vlastnej identity;
- **Pozitívne postoje a hodnoty** – osobná zodpovednosť, akceptovanie a prijatie iných, sociálna zodpovednosť;
- **Zodpovedné rozhodovanie** – schopnosť identifikovať problém, analyzovať sociálne normy, hľadať a dosahovať ciele, riešiť problém;
- **Sociálne zručnosti** – aktívne počúvanie, expresívna komunikácia, kooperácia, schopnosť rokovať a dohodnúť sa, schopnosť neprijímať vplyv nezhodujúci sa s presvedčením a postojom človeka, schopnosť vyhľadať ako aj poskytnúť pomoc.

Nešpor (2000) uvádza podobné delenie protektívnych faktorov, ktoré zoskupil do troch hlavných kategórií:

1. Dobré vnímanie seba samého

- včasné rozpoznanie rizikového telesného i duševného stavu, čo umožňuje na vzniknutý stav okamžite reagovať a tým predísť komplikáciám;
- sebauvedomenie zvyšuje schopnosť sebaovládania, a umožňuje človeku lepšie využívať svoj potenciál, dobrým sebauvedomením sa zvyšuje schopnosť sebaoznania;
- sebauvedomenie uľahčuje komunikáciu. Človek, ktorý si svoje emócie uvedomuje, môže o nich hovoriť.

2. Dobré vnímanie okolia

- Realistickejšie stanovovanie si cieľov;
- Lepšia komunikácia s okolím a tým vytváranie lepších a kvalitnejších vzťahov,
- Realistickejšie nároky na okolie a lepšie využívanie možností, ktoré nám okolie ponúka;
- Schopnosť vyhýbať sa spúšťačom a ďalším rizikovým faktorom z vonkajšieho sveta, resp. sa ich naučiť lepšie zvládať;
- Abstinencia od alkoholu a iných návykových látok a foriem návykového správania.

3. Zručnosti potrebné pre život

- Sociálne zručnosti – schopnosť odolávať sociálnemu tlaku (napr. odmietnuť rovesníkov, starších alebo nadriadených ak ponúkajú návykové látky), asertívne zručnosti, schopnosť empatie a porozumeniu životným situáciám, schopnosť komunikácie, rozhodovania a predvídania následkov rozhodnutí, schopnosť vytvárať vzťahy, mediálna gramotnosť (schopnosť kriticky prijímať pôsobenie médií a okolia), racionálne hospodárenie s peniazmi, hľadanie vhodného zamestnania, dobrá adaptácia na nové prostredie a situácie rodičovské schopnosti a zručnosti;
- Autoregulácia a sebaovplyvnenie – schopnosť zvládania náročných duševných stavov, schopnosť motivovať sa k zdravému spôsobu života, dokázať oddialiť uspokojenie alebo potešenie, schopnosť plánovať si čas

a život, schopnosť uvoľnenia a relaxácie, schopnosť starostlivosti o vlastné zdravie.

Práve poznanie a pracovanie s protektívnymi faktormi v rámci užívania návykových látok by mohlo mať priaznivý dopad na užívanie u adolescentov v zmysle primárnej prevencie, alebo zastavenia resp. zníženia frekvencie užívania návykových látok. Ako sme už uvádzali, nachádzajú sa v náročnom vývinovom období, pociťujú vnútorný zmätok, strach z budúcnosti, veľké tlaky okolia a partie. Možno práve vysvetlenie toho, čo sa s nimi deje im dopomôže k sebauvedomeniu, k seba prijatiu, lepšiemu porozumeniu okoliu a dôvere vlastným schopnostiam a samostatnosti pri rozhodovaní – pri rozhodovaní o tom, či užiť/užívať resp. neužiť/neužívať návykové látky.

Delenie Wooda a Nešpora sa vo viacerých bodoch zhoduje. Pre potreby našej diplomovej práce je kľúčovým najmä to, že aj odolnosť voči vplyvom okolia patrí medzi protektívne faktory, čo uvádzajú obaja autori. Práve odolnosť voči rovesníckym normám patrí medzi hlavné premenné, o ktoré sa bude náš výskum opierať. Odolnosti voči rovesníckemu vplyvu a rovesníckym normám sa venujeme v podkapitole 1.3.3. Odolnosť voči rovesníckemu vplyvu a normám pri užívaní vybraných návykových látok – alkohol, cigarety, marihuana.

1.3 Rovesnícka skupina vo vzťahu k užívaniu vybraných návykových látok – alkohol, tabak, marihuana

Rovesnícka skupina, popri rodinnom, školskom a pracovnom prostredí, je jedným z najvýznamnejších socializačných prostredí v živote jedinca. Čiže je pre neho prostredím, v ktorom si osvojuje sociálne normy, spôsoby správania, postoje, hodnoty, zvyky a zručnosti, ktoré sú pre danú kultúru a spoločnosť typické a žiaduce (Oravcová, 2004).

Obdobie adolescencie je charakteristické aj tým, že dospievajúci sa emancipuje od rodičov, nadväzuje nové diferencovanejšie vzťahy k jedincom približne v jeho veku – rovesníkom. Tieto vzťahy mu dávajú istotu, ktorú postupne stráca odpútavaním sa od rodiny (Langmeier, Krejčířová, 2007).

Erikson (in: Matoušek, 2004) tvrdí, že dospievajúci si musia svoju identitu vytvoriť počas dospievania cez dramatické strety s rodičmi, prípadne inými dospelými, pričom sa hlavným prostriedkom utvárania vlastného Ja stáva rovesnícka skupina, ktorá svojim vplyvom na dospievajúceho zatieni všetky ostatné skupiny, vrátane rodiny.

Adolescenti majú podobné problémy, skúsenosti, dostávajú sa u nich pocity neistoty z toho, že prechádzajú do dospelosti, a práve to je jedna z príčin, prečo sa začínajú viac združovať do rovesníckych skupín, ktoré majú podobné presvedčenia a očakávania od života, pretože práve táto skupina im dokáže dať pocit porozumenia a prijatia.

Vzťahy s rovesníkmi nadobúdajú veľký význam práve v období adolescencie, pretože umožňujú uspokojiť niektoré základné psychické potreby (Slavkovská, 2004):

- potreba stimulácie je uspokojovaná kontaktom s blízkymi rovesníkmi, alebo formou spoločnej účasti na rôznych aktivitách a zdieľaním spoločného zážitku, skúsenosti;
- kontakt s rovesníkmi uspokojuje potrebu orientácie a zmysluplného učenia. Dochádza k experimentovaniu v oblasti riešenia rôznych situácií. Získava sociálne stratégie a zisťuje ich účinnosť v rôznych situáciách. Porovnávanie sa s ostatnými vedie k lepšiemu sebazoznaniu. Takéto skúsenosti nie je možné získať v rodine, pretože medzi dospelými a dospievajúcimi je viac rozdielov, rola rodičov je iná, majú iné skúsenosti, ktoré formovali ich postoje;
- rovesníci postupne nahrádzajú rodinu aj v oblasti uspokojovania potreby citovej istoty a bezpečia. Keď sa dospievajúci odpúta od rodiny, stráca tým automaticky do istej miery aj citové zázemie, ktoré mu rodina poskytovala a saturujú ju rovesníci. Ak tu adolescent z nejakého dôvodu neuspje, hľadá náhradné riešenia. Potreba akceptácie je taká silná, že sa jedinec výmenou za jej uspokojenie vzdáva doterajších hodnôt a rolí). Snaha rodičov dostať adolescenta z takejto skupiny je náročná, pretože mu nemôžu ponúknuť inú alternatívu rovesníckeho vzťahu;
- rovesnícka skupina prispieva k formovaniu identity a to na základe porovnávania sa s referenčnou skupinou. Prostredníctvom porovnávania sa s ostatnými členmi malej sociálnej skupiny sa dospievajúci učí o sebe, hodnotí svoje prežívanie a formuje svoje názory o vlastných schopnostiach.

Rovesnícke skupiny majú vysoké nároky na konformitu svojich členov. Zahrňujú spôsob vyjadrovania, úpravy vzhľadu, počúvanie rovnakej hudby, spôsob správania, rovnaké postoje ku škole, rodine, práci, k sexualite, k fajčeniu, alkoholu a drogám. Práve to do akej miery ovplyvňuje a formuje rovesnícka skupina dospievajúceho, závisí od veľkej miery od toho, v akom prostredí a atmosfére dieťa vyrastalo, čiže najmä od rodiny.

Dospievajúci, ktorí pochádzajú z narušenej, nefunkčnej, nepodporujúcej rodiny sú náchylnejší na podliehanie vplyvu rovesníkov ako deti a dospelí z funkčných a podporujúcich rodín (Hroncová, Kraus, 2006; Matoušek, 2004).

Ondrejko (1999) uvádza, že sa rozvíja tzv. subkultúra mládeže, ktorá je charakteristická novým životným štýlom, módou, odlišnými hodnotovými orientáciami, formami práce a partnerskými spoločenstvami. Čoraz častejšie sa dištancujú od tradične chápaného prostredia, či už rodinného, pracovného, od formálnych mládežníckych skupín a prikláňajú sa k neformálnym subkultúrnym skupinám.

Verešová a Ondrušková (1997) pojednávajú o rovesníckych skupinách v súvislosti s užívaním návykových látok – skupiny, v ktorých je riziko abúzu relatívne menšie a skupiny, v ktorých je toto riziko väčšie, a o skupinách, v ktorých členovia požívajú návykové látky len „rekreačne“ a tzv. klasické toxikomanské subkultúry. Skupinu rekreačne požívajúcich s nižším rizikom abúzu tvoria najmä vysokoškoláci, a taktiež aj stredoškoláci.

Bieliková a Pétiová (2004) zistili, že až 43, 5% mladých ľudí z ich výskumnej vzorky (N=951) trávi svoj voľný čas s rovesníkmi, 27,5% s priateľom/priateľkou, poprípade so svojou novou rodinou, 22,9% s rodičmi a súrodencami, 4,8% osamote, 1,3% s rovesníkmi pod dohľadom dospelého. Poukazujú aj na medzi pohlavné rozdiely (muži trávajú viac času s rovesníkmi ako ženy) a tiež na rozdiely na základe úplnosti rodiny (mladú ľudia z neúplných rodín trávajú viac času s rovesníkmi ako tí z úplných).

Správanie spojené s užívaním návykových látok sa stalo v určitých rovesníckych skupinách očakávané, až vyžadované, je začlenené do skupinovej ideológie. Medzi mladými ľuďmi, v posledných rokoch, možno pozorovať užívanie návykových látok hlavne počas piatkových a sobotných večerov. Vytvárajú sa aj u nás určité „párty“ subkultúry mladých ľudí, ktorí pravidelne, približne v rovnakých skupinách priateľov a rovesníkov užívajú návykové látky a toto užívanie sa pre ich skupinu a jej členov stáva akoby pravidlom a očakávaným správaním. Užívanie návykových látok (hlavne alkoholu, cigariet a aj marihuany) v týchto skupinách je oceňované a podporované a prezentované ako pozitívne. Práve pocity spolupatričnosti, veselosti a spoločných zážitkov pod vplyvom návykových látok môžu vytvárať pocit súdržnosti členov a vzájomného porozumenia, čo vedie k tomu, že sa už počas školského týždňa dohadujú na ďalších stretnutiach. Tým sa pre nich užívanie návykových látok stáva jednou z kľúčových tém rozhovorov.

1.3.1 Rovesnícky vplyv vo vzťahu k užívaniu vybraných návykových látok – alkohol, tabak a marihuana – u adolescentov

Brown, Clasen, Eicher (1986, In: Werner-Wilson, Arbel, 2000) uvádzajú, že všeobecne platí, že adolescentné ženy i muži podobne vnímajú tlak rovesníkov, ale muži sú viac náchylní na podľahnutie tomuto vplyvu.

Maxwell (2002, in: Širůček, Širůčková, Macek) tvrdí, že rovesníci majú vplyv na rozvoj rizikového správania (čiže aj na užívanie návykových látok), pričom uvádza, že tento vplyv môže byť dvojaký: čiže rovesníci môžu iniciovať a podporovať rizikové správanie, alebo naopak môžu pôsobiť ako „brzda“ pri rizikovom správaní, resp. majú dosah na to, že sa rizikové správanie u ich rovesníkov vôbec neobjaví.

Gecková a VanDijk (2001, In: Blatný, Polišenská, Balaščíková, 2005) potvrdili významný vzťah medzi vplyvom rovesníkov a rizikovým správaním. Tvrdia, že čím viac rovesníkov z adolescentovho okolia sa účastní na rizikovom správaní, pod ktorým chápajú fajčenie, konzumáciu alkoholu a užívanie marihuany, tým je vyššia pravdepodobnosť, že sa toto správanie prejaví u daného adolescenta.

Bieliková a Pétiová (2007, s. 44) vo svojom výskume poukazujú na to, že: „Medzi najzaujímavejšie a najdôležitejšie informácie patria zistenia zamerané na drogové skúsenosti priateľov respondentov, pretože signalizujú, do akej miery sú drogy pre mladých ľudí dostupné. Odborníci sa zhodujú v názoroch, že v tomto veku je vplyv rovesníckej skupiny veľmi silný a snaha mladého človeka byť akceptovaný svojimi rovesníkmi je často silnejšia, než presvedčenie s drogami neexperimentovať.“ Na základe výsledkov ich výskumu môžeme konštatovať, že na Slovensku je pomerne veľká dostupnosť návykových látok pre mladých práve prostredníctvom ich priateľov a rovesníkov, ktorí už návykové látky vyskúšali, vedia kde ich získať a podať informácie o účinkoch týchto návykových látok – tieto informácie však vôbec nemusia byť objektívne. Tvrdia, že rovesnícky vplyv je často dominantným, čo sa týka postojov mladých ľudí pri experimentovaní s návykovými látkami, hlavne nelegálnymi. (Bieliková, Pétiová, 2007)

Podobné zistenia podávajú aj Barnettová a Millerová (2001), ktoré vo svojom výskume dospeli k záveru, že adolescenti sami konštatujú, že drogy sú pre nich ľahko dostupné, získateľné najmä od rovesníkov. Sú súčasťou ich každodenného života, či ide o voľný čas, čas trávený v škole, ale hlavne na „party“ s rovesníkmi, a mnohí priznali, že o ich užívaní vedia rodičia. Neprejavil sa pocit obavy z užitia drogy, ani pocit tlaku zo strany ostatných, ale podľa nich je úžasné užívať drogy s rovesníkmi, cítia sa tak

oblúbenejšími v kolektíve. Aj keď daný výskum bol realizovaný v USA, podobnosť percepcie užívania drog a motivácie k užitiu z hľadiska normatívnych presvedčení sú v mnohých aspektoch podobné európskej mládeži.

Heller a Pecinovská (1996) uvádzajú, že opakované užívanie alkoholu, sa pripisuje negatívnemu rovesníckemu vplyvu, ale na samotný začiatok užívania ho majú hlavne rodičia. Na základe svojich zistení však konštatujú, že významný vplyv má aj to, že rodičia majú veľmi benevolentný a tolerantný postoj k pitiu alkoholu u svojich detí, dokonca im sami alkohol ponúkajú (oslavy, choroba). Autori tvrdia, že rovesnícky vplyv je významnejší, čo sa týka nealkoholových návykových látok. Stáva sa, že keď sa jedinec snaží pomôcť priateľovi od užívania určitého typu nealkoholovej návykovej látky, je sám vtiahnutý pod vplyvom kamaráta a partie do užívania tejto látky.

Je zrejmé, že adolescenti preferujú trávenie času s ľuďmi, ktorí sú im vekovo blízki – čiže s rovesníkmi. Z toho usudzujeme, že nepôjde iba o rovesníkov, s ktorými sú spojení len prostredníctvom školy, krúžkov, a ich vzťahy nie sú hlboko dôverné, ale aj o blízkych priateľov, s ktorými trávi svoj voľný čas, zdieľa s ním emócie, tajomstvá. Aj keď predpokladáme, že rovesníci a blízki priatelia u adolescentov sú si vekovo podobní, rozhodli sme sa, že sa im budeme venovať v našom výskume osobitne – čiže budeme samostatne posudzovať užívanie alkoholu, tabaku a marihuany v skupine rovesníkov a v skupine blízkych priateľov a sledovať tieto dve premenné vo vzťahu k samotnému užívaniu adolescentmi.

1.3.2 Rovesnícke normy vo vzťahu k užívaniu k vybraným návykovým látkam – alkohol, tabak, marihuana – u adolescentov

V tejto časti našej diplomovej práce sa budeme venovať zadefinovaniu pojmu normy a postupne prejdeme k objasneniu pojmu rovesníckej normy. Taktiež uvedieme niekoľko výskumov, ktoré sa v tejto oblasti vykonali.

„Sociálne normy sú pravidlá správania fungujúce v danej spoločnosti, kultúre. Určujú, ktoré správanie je v danej situácii žiaduce a ktoré nie. Norma predstavuje sociálne očakávanie, predpisuje správanie vyžadované spoločnosťou, je pravidlom správania.“ (Oravcová, 2004, 178 s.)

Verešová (2004) skúmala mediátory užívania návykových látok. Jej výskum bol zameraný na posudzovanie dvanástich mediátorov. Za jeden z mediátorov sú považované aj skupinové normatívne presvedčenia. Na základe získaných výsledkov v tomto mediátore

dospela k záveru, že skupinové normatívne presvedčenia úzko súvisia s užívaním tzv. spoločenských návykových látok – tabak a alkohol. V skupine ilegálnych návykových látok sa zamerali na užívanie marihuany, kde zistili významný vzťah u dievčat aj chlapcov.

Spijkerman, Van Den Eijnden, Overbeek, Engels (2007) sa zamerali vo svojom výskume na pôsobenie rodičovských a rovesníckych vzorov a noriem pri požívaní alkoholu. Pri rovesníckych vzoroch poukázali na to, že tieto vzory silnejšie pôsobia na adolescentov, ktorí už majú predošlú skúsenosť s pitím ako u adolescentov, ktorí alkohol dovedy nekonzumovali. Ďalej hovoria o tom, že nielen vzory reprezentované rovesníkmi, ale aj rovesnícke normy sú jedným z mediátorov, ktoré majú vplyv na požívanie alkoholu resp. na abstinenciu. Tiež poukázali na to, že je vysoká pravdepodobnosť, že adolescenti, ktorí nemali vo svojom okolí vzory, ktoré prezentujú správanie spojené s pitím alkoholu a doteraz alkohol nepožívali, budú pokračovať v „abstinovaní“ aj naďalej.

Ruiselová (2002), sledovala deskriptívne normy v populácii adolescentnej mládeže (N=1851) na Slovensku, ktoré popisujú skutočnú situáciu umožňujú získať prehľad o zastúpení normy-porušujúceho správania. Adolescenti hodnotili reálne situácie. Ako napr.: fajčenie marihuany, opiť sa, ulievať sa zo školy, kraďnúť v obchode, ignorovať zákaz rodičov potulovať sa každý deň po meste, zostať večer dlho vonku bez dovolenia. Podľa dosiahnutých výsledkov rozdelila chlapcov a dievčatá do piatich skupín podľa konformity voči deskriptívnym normám.

Chlapci:

- Vysoko konformní (32,7%);
- Priemerne konformní (36%);
- Pomerne konformní s voľnými rodičovskými normami (10,3%);
- S akceptovateľným normy-porušujúcim správaním (19,4%);
- S veľmi vysokou akceptáciou porušovania noriem a s konfliktom s rodičovskými hodnotami (1,6%).

Dievčatá:

- Vysoko konformné (20,9%);
- Priemerne konformných (28%);
- Neproblémové (27,1%);
- S akceptovateľným normy-porušujúcim správaním (12,5%);
- S veľmi vysokou akceptáciou porušovania noriem a s konfliktom s rodičovskými hodnotami (11,4%).

Problematike rovesníckych noriem vo vzťahu k návykovým látkam sa u nás venovali aj Romanová a Sollár (2010), pričom sa sústredili na porovnanie vnímanej a aktuálnej normy v oblasti užívania návykových látok. V tejto štúdií dospeli k záveru, že všetci stredoškolskí študenti nadhodnocujú užívanie vybraných návykových látok u svojich rovesníkov, čo môže mať negatívny dopad na ich vlastné užívanie. Ide vlastne o to, že vplyv rovesníkov vychádza viac z toho, čo si myslíme, že druhí robia, ako sa správajú a čo si myslia, než z toho ako sa skutočne správajú a aké majú presvedčenia. Ide o rozdiel medzi aktuálnymi postojmi alebo správaním človeka a tým, čo si ľudia myslia o tom, aké postoje majú ostatní ľudia, teda dochádza k rozdielom medzi samotným užívaním a vnímaním užívania návykových látok

Na základe výskumov a zistení spojenými s vnímanou a aktuálnou normou užívania návykových látok sformuloval Perkins (1995) základné charakteristiky, týkajúce sa rozdielu medzi vnímanou a aktuálnou normou užívania návykových látok:

- Rozdiel medzi vnímanou a aktuálnou normou užívania návykových látok existuje bez ohľadu na typ návykovej látky;
- Rozdiel medzi vnímanou a aktuálnou normou užívania návykových látok pretrváva napriek historickému vývoju spoločnosti;
- Rozdiely vzťahujúce sa ku vnímanej a aktuálnej norme užívania návykových látok sa začínajú vytvárať najmä na stredných školách. U študentov, ktorí prichádzajú na vysoké školy s už chybným osvojením aktuálnej a vnímanej normy užívania návykových látok, sa toto chybné osvojenie ešte zhoršuje;
- Chybné presvedčenie o vnímanej a aktuálnej norme užívania návykových látok sa vyskytuje rovnako u mužov a žien, bez ohľadu na mimoškolské aktivity, priateľov, spolubývajúcich. Študenti sú akoby jej nositeľmi, prenášajú si toto chybné vnímanie jeden na druhého;
- Tieto chybné presvedčenia o vnímanej a aktuálnej norme užívania návykových látok majú potenciálne významný vplyv na užívanie u študentov, nezávisle od vplyvov, osobných postojov a od aktuálnych noriem užívania. Práve to pomáha aktivovať, udržovať a posilňovať tolerantné postoje niektorých študentov. To môže vyvíjať tlak na ďalších študentov, čo vyúsťuje do rizikovejšieho užívania a k nežiaducim následkom.

Perkins (2003) taktiež sa taktiež zaoberal aj príčinami vzniku rozdielu medzi vnímanou a aktuálnou normou užívania návykových látok, za ktoré považuje:

- Atribučnú teóriu – ktorá je založená na tom, že ľudia majú tendenciu chybné prisudzovať pozorované správanie iných ľudí k ich dispozíciám, a tiež si chybné myslia, že toto pozorované správanie je typickým pre daného jedinca, pretože si pozorovanú situáciu nevedia vysvetliť inak, a nepoznajú ako sa človek správa väčšinu času a ďalej nepátrajú po skutočných príčinách tohto správania. Takže ak má adolescent možnosť pozorovať rovesníka v situácii užívania návykových látok, má sklon si myslieť, že toto správanie je pre rovesníka typické a charakteristické a nezvažuje to, že toto správanie môže byť ojedinelé a rovesníka k tomu viedli iné aktuálne okolnosti. Je to vlastne spôsobené tým, že máme tendenciu si vytvárať o svete usporiadané a pre nás zmysluplné predstavy a preto vyvodzujeme závery o okolitom dianí a správaní iných aj keď máme málo informácií;
- Spôsob akým mladí ľudia komunikujú o užívaní návykových látok. Často situácie, ktoré zažívajú mladí ľudia pod vplyvom alkoholu bývajú pre nich veľmi zábavné (nejde len o zábavné scény, ale aj o vykresľovanie nevoľnosti, opisovanie agresívneho správania) a majú potrebu si ich na verejnosti pripomínať. Tieto príhody sa často opakujú a stávajú sa centrom diskusií mladých, čo môže spôsobovať skreslenie vnímanej normy ohľadom ich užívania u druhých;
- Média, hudba, film a celkovo zábavný priemysel pre mladých často ukazuje a aj vyzdvihuje užívanie návykových látok ako niečo pozitívne a vhodné, a často ako cestu k „úžasnému“ životu, plnému zábavy a priateľov. Média vyberajú skôr titulky poukazujúce na problémovú mládež, než by zvolili mladých ľudí so zdravým životným štýlom. Tým vzniká dojem, že väčšina mladých ľudí je problémová.

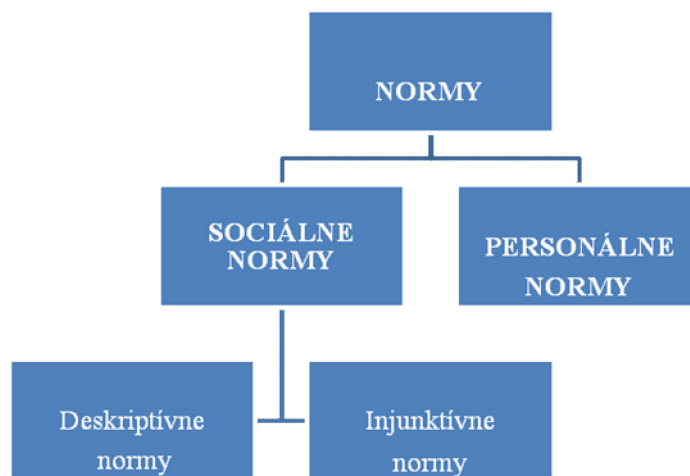
Romanová a Sollár (2010) vychádzali z Teórie ohniska noriem (Norm Focus Theory), ktorej autormi sú Kallgren, Reno a Cialdini (1990, 1993, In: Romanová, Sollár 2010) a z nej vyvinutého Modelu IDP (Obr. 1, Romanová, 2009). Teória ohniska noriem (Baumgartner 1998; Lovaš, 1998, Barnettová, Millerová 2001; Ráciová, Babinčák, 2009) je založená na sociálnopsychologickom poňatí noriem a ponúka nám nasledovné delenie noriem:

- **Injuktívne (norma „MÁ BYŤ“)** – prototypy „imperatívnej“ normy, tradične chápané sociálne normy, predpis ako sa má človek správať v danej

kultúre. Napr.: „Návykové látky sú zlé, neužívajte ich, lebo môžete umrieť“. Ide o popisy požadovaného správania, čiže toho, čo považujú ľudia v danej kultúre za vhodné resp. nevhodné. Informujú nás o vhodnom správaní a taktiež motivujú naše činy tým, že ich nedodržiavanie je postihované sankciami, či už formálnymi alebo neformálnymi;

- **Deskriptívne (norma „JE“)** – čo sa zvyčajne robí a motivuje ľudí k poskytovaniu dôkazu o tom, čo pravdepodobne bude efektívna a adaptívna činnosť. Predstavujú uskutočňované spôsoby riešenia situácií. Napr.: „Moji priatelia vôbec neužívajú návykové látky.“ Tieto normy sa vytvorili z pravidiel, ktorých motivačný zdroj je reprezentovaný informačným sociálnym vplyvom. Poskytujú nám informácie o tom, aké správanie je efektívne v istej sociálnej situácii. Ich nedodržiavanie však môže byť sankciované len neformálne – napr. negatívnymi prejavmi členov skupiny.

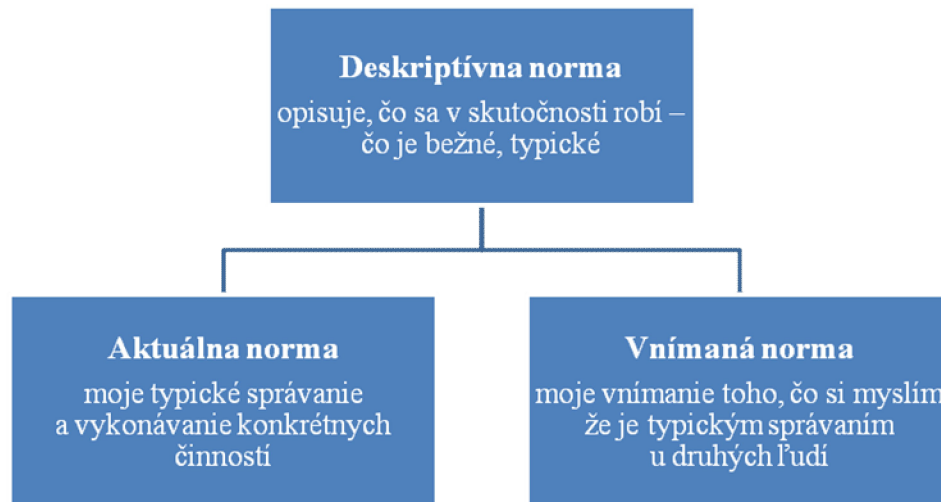
Neskôr boli pridané do tejto teórie aj **normy personálne**, pretože je dôležité brať do úvahy aj subjektívnu percepciu noriem. Personálne normy reprezentujú to, čo konkrétny človek uznáva ako záväzné pre seba a ľudí, s ktorými je v styku. Napr.: „Nie som typ človeka, ktorý berie návykové látky.“

Obr. 1. Sociálnopsychologické poňatie noriem (Romanová, 2009)

Konkrétnejšie tieto normy rozvíja Olesonová (Sollár, Romanová, 2010), ktorá diferencuje injunktívne a deskriptívne typy noriem ešte detailnejšie: na **aktuálnu normu a vnímanú normu** (Obr. 2, Romanová, 2009). Aktuálnu normu popisuje ako zloženú z

aktuálnych priemerných postojov, presvedčení a správania sa všetkých členov v skupine. Na druhej strane vnímaná norma je v skupine prevládajúci predpoklad alebo domnienka o extrémnosti v postojoch, presvedčeniach a správaní ostatných členov v skupine. Vnímaná norma je odlišná od aktuálnej, pretože sa týka toho, či si ľudia myslia.

Obr. 2. Detailnejšie poňatie deskriptívnej normy v kontexte aktuálnej a vnímanej normy podľa Olesonovej (Romanová, 2009)

Tak ako Sollár a Romanová (2010), budeme aj my pri zadefinovaní noriem vychádzať zo sociálnopsychologického pohľadu na normy, čiže sa budeme opierať o Model IDP, konkrétne sa budeme zaujímať o deskriptívne normy, ktoré v rámci užívania návykových látok (alkohol, tabak, marihuana) u adolescentov, budeme skúmať na dvoch úrovniach – na úrovni aktuálnej normy užívania návykových látok a na úrovni vnímanej normy užívania návykových látok.

1.3.3 Odolnosť voči rovesníckym normám vo vzťahu k užívaniu vybraných návykových látok – alkohol, tabak, marihuana – u adolescentov

V našej diplomovej práci sa tiež chceme venovať aj odolnosti voči rovesníckemu vplyvu pri užívaní vybraných návykových látok (alkohol, tabak, marihuana).

Sumterová, Bokhorstová, Steinberg, Westenberg (2009) a Steiberg a Monahanová (2007) poukázali na to, že odolnosť voči rovesníckemu vplyvu sa zvyšuje vekom. To naznačuje, že v priebehu dospievania môžu mladí ľudia získať väčšiu nezávislosť od

svojich rovesníkov a sú schopní riadiť svoje vlastné rozhodnutia. Túto novú schopnosť možno chápať ako dôsledok zvýšenia psychosociálnej zrelosti. V tomto výskume autori použili dotazník Resitance to peer influence, od Steinberga a Monahanovej (2007), ktorý použijeme aj v našej práci. Vychádzajúc z dotazníku môžeme respondentov rozdeliť na štyri skupiny:

- 1. Jedinci odolní voči rovesníckemu vplyvu;**
- 2. Jedinci prevažne odolní voči rovesníckemu vplyvu;**
- 3. Jedinci prevažne neodolní voči rovesníckemu vplyvu;**
- 4. Jedinci neodolní voči rovesníckemu vplyvu.**

Zisťovaním odolnosti voči tlaku užiť návykovú látku sa u nás zaoberala Verešová (2004), ktorá potvrdzuje mediačný charakter odolnosti voči tlaku užiť drogu. Dospela k záveru, že tento mediátor pravdepodobne podporuje zmeny v ostatných jedenástich mediátoroch. Preto by sa mali do preventívnych programov začleňovať techniky, ktoré mladých ľudí naučia hovoriť asertívne „Nie“ drogám, i keď tlak skupiny bude značný.

Hansen, Mc Neal (1999, In Verešová, 2004) zistili, že vo vzťahu k užívaniu návykových látok je slabá odolnosť voči tlaku užiť návykovú látku spojená s reálnym konzumovaním návykových látok. Potvrdili aj ochranný charakter tohto mediátora u adolescentov, ktorí s užívaním alkoholu, tabaku a marihuany ešte nezačali. Naopak u tých, ktorí s užívaním týchto drog po čase začali, došlo k výraznému zhoršeniu v tomto mediátore.

Práve neschopnosť odolania tlaku skupiny voči užitiu návykovej látky je jedným z dôvodu začiatku užívania návykových látok a taktiež aj stupňovaním frekvencie užívania návykových látok.

1.4 Výskumný cieľ

Cieľom našej práce je zistenie významu rovesníckych noriem vo vzťahu k začiatku a frekvencii užívania vybraných návykových látok (alkohol, cigarety, marihuana) a preskúmanie odolnosti voči rovesníckemu vplyvu, ako jednému z významných protektívnych faktorov v oblasti užívania návykových látok na skupine adolescentov z okresu Prievidza a tiež explorovanie rodových rozdielov v týchto oblastiach.

1.4.1 Výskumný problém

Aký význam majú rovesnícke normy a na druhej strane odolnosť voči rovesníckym normám na vek, kedy mladý človek prvýkrát užije návykovú látku (alkohol, tabak a marihuana) a tiež na frekvenciu užívania vybraných druhov návykových látok (alkohol, tabak, marihuana).

1.4.2 Výskumné hypotézy a výskumné otázky

V tejto časti našej diplomovej práce sa budeme zaoberať významom rovesníckych noriem na začiatok užívania a frekvenciu užívania vybraných návykových látok (alkohol, tabak, marihuana) a taktiež aj odolnosťou voči tomuto vplyvu u adolescentov. Naš výskum sme sa rozhodli rozdeliť na tri celky – rovesnícke normy vo vzťahu k začiatku užívania alkoholu, tabaku a marihuany (1.4.2.1), vnímané rovesnícke normy vo vzťahu k vlastnému užívaniu alkoholu, tabaku a marihuany (1.4.2.2) a odolnosť voči rovesníckym normám vo vzťahu k užívaniu alkoholu, tabaku a marihuany (1.4.2.3).

1.4.2.1 Rovesnícke normy vo vzťahu k začiatku užívania alkoholu, tabaku a marihuany u adolescentov

Na základe jedného z cieľov našej diplomovej práce, ktorým je zmapovanie problematiky rovesníckych noriem vo vzťahu k prvému užitiu sme chceli zistiť, aký vzťah má schvaľovanie užívania alkoholu, tabaku a marihuany skupinou rovesníkov na vek prvého vlastného užitia týchto návykových látok u adolescentov. Tiež sme chceli zmapovať rodové rozdiely v tejto oblasti. Na základe tohto cieľa sme sa rozhodli stanoviť nasledujúce výskumné otázky:

VO1: Existuje vzťah medzi schvaľovaním užívania nami vybraných návykových látok rovesníkmi a vekom prvého vlastného užitia návykových látok?

Nami vybrané návykové látky:

a, alkohol;

b; tabak;

c, marihuana.

VO2: Existujú rodové rozdiely vo vzťahu medzi schvaľovaním užívania nami vybraných návykových látok rovesníkmi a vekom prvého vlastného užívania návykových látok?

Nami vybraté návykové látky:

a, alkohol;

b; tabak;

c, marihuana.

Tiež sme sa zamerali na zistenie vzťahu medzi osobnými preferenciami stretávania sa s ľuďmi, ktorí neužívajú alkohol a tabak a vekom prvého vlastného užívania týchto návykových látok a tiež rodové rozdiely v týchto preferenciách u adolescentov. Na základe toho sme stanovili nasledujúce výskumné otázky:

VO3: Existuje vzťah medzi preferenciou stretávania sa so skupinou rovesníkov, ktorí neužívajú nami vybraté návykové látky a vekom prvého vlastného užívania týchto látok?

Nami vybraté návykové látky:

a, alkohol;

b; tabak.

VO4: Existujú rodové rozdiely vo vzťahu medzi preferenciou stretávania sa so skupinou rovesníkov, ktorí neužívajú nami vybraté návykové látky a vekom prvého vlastného užívania týchto látok?

Nami vybraté návykové látky:

a, alkohol;

b; tabak.

1.4.2.2 Vnímané rovesnícke normy vo vzťahu k vlastnému užívaniu alkoholu, tabaku a marihuany u adolescentov

V oblasti vnímania užívania alkoholu, tabaku a marihuany z pohľadu sociálnych noriem vychádzame z výskumu Romanovej a Sollára (2010), ktorí dospeli k záveru, že mladí ľudia nadhodnocujú užívanie návykových látok rovesníkov – usudzujú, že rovesníci užívajú návykové látky častejšie ako je to v skutočnosti. Práve toto chybné vnímanie má za

následok to, že sa zvyšuje aj vlastné užívanie alkoholu, tabaku a marihuany. Na základe ich zistenia formulujeme nasledujúce hypotézy:

H1: Predpokladáme, že existuje vzťah medzi vnímaným užívaním nami vybratých návykových látok a vlastným užívaním týchto látok.

Nami vybraté návykové látky:

a, alkohol;

b, tabak;

c, marihuana.

V tejto oblasti sme chceli zistiť, či existujú aj rodové rozdiely vo vzťahu medzi vnímaným užívaním alkoholu, tabaku a marihuany a vlastným užívaním týchto látok. Preto sme formulovali nasledovné výskumné otázky:

VO5: Existujú rodové rozdiely vo vzťahu medzi vnímaným užívaním nami vybratých návykových látok a vlastným užívaním týchto látok?

Nami vybraté návykové látky:

a, alkohol;

b, tabak;

c, marihuana.

V našom výskume sa zaoberáme aj vzťahom vnímaného užívania návykových látok blízkymi priateľmi k vlastnému užívaniu týchto látok. Aj v tejto časti výskumu sme chceli zistiť či existujú rodové rozdiely v tomto vzťahu u adolescentov. Na základe tohto cieľa sme si stanovili nasledujúce výskumné otázky:

VO6: Existuje vzťah medzi vnímaným užívaním nami vybratých návykových látok blízkymi priateľmi a vlastným užívaním týchto látok?

Nami vybraté návykové látky:

a, alkohol;

b, tabak;

c, marihuana.

VO7: Existujú rodové rozdiely vo vnímaných užívaní nami vybratých návykových látok blízkymi priateľmi a vlastným užívaním týchto látok?

Nami vybraté návykové látky:

a, alkohol;

b, tabak;

c, marihuana.

1.4.2.3 Odolnosť voči rovesníckym normám vo vzťahu k užívaniu alkoholu, tabaku a marihuany u adolescentov

V rámci rovesníckych noriem sa zaoberáme aj odolnosťou voči rovesníckym normám. Sumterová, Bokhorstová, Steinberg, Westenberg (2009) vo svojom výskume zistili, že odolnosť voči rovesníckemu vplyvu sa zvyšuje vekom. Rozhodli sme sa, že preskúname toto zistenie na našej vzorke adolescentov. Preto formulujeme nasledovnú hypotézu:

H2: Predpokladáme, že odolnosť voči rovesníckemu vplyvu sa zvyšuje vekom.

V tejto oblasti odolnosti voči rovesníckym normám, sme ďalej chceli zistiť či existuje vzťah medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a vekom prvého vlastného užívania alkoholu, tabaku a marihuany u adolescentov. Preto sme sa rozhodli sformulovať tieto výskumné otázky:

VO8: Existuje vzťah medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a vekom prvého vlastného užívania nami vybraných návykových látok?

Nami vybraté návykové látky:

a, alkohol;

b; tabak;

c, marihuana.

Aj v tejto časti výskumu sme sa rozhodli preskúmať aj existenciou rodových rozdielov vo vzťahu odolnosti voči rovesníckym normám a vekom prvého vlastného užívania alkoholu, tabaku a marihuany. Vychádzajúc z tohto cieľa sme si stanovili nasledovné výskumné otázky:

VO9: Existujú rodové rozdiely medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a prvého vlastného užitia nami vybraných návykových látok?

Nami vybraté návykové látky:

a, alkohol;

b; tabak;

c, marihuana.

Vychádzajúc z výskumu Hansen a Mc Neal, (1999 in: Verešová, 2004), ktorí zistili, že vo vzťahu k užívaniu návykových látok je slabá odolnosť voči tlaku užiť návykovú látku spojená s reálnym konzumovaním návykových látok, sme sa rozhodli formulovať nasledujúce hypotézy:

H3: Predpokladáme, že existuje vzťah medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a vlastným užívaním nami vybraných návykových látok.

Nami vybraté návykové látky:

a, alkohol;

b; tabak;

c, marihuana.

Ďalej sme v tejto oblasti sformulovali výskumné otázky, ktoré sa týkajú rodových rozdielov v súvislosti s odolnosťou voči rovesníckym normám a vlastným užívaním alkoholu, tabaku a marihuany u adolescentov:

VO10: Existujú rodové rozdiely medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a vlastným užívaním nami vybraných návykových látok?

Nami vybraté návykové látky:

a, alkohol;

b; tabak;

c, marihuana.

2 METÓDY

2.1 Výskumná vzorka

Výber naše výskumnej vzorky bol realizovaný prostredníctvom príležitostného výberu. Respondentmi boli študenti stredných škôl z okresu Prievidza vo veku od 15 – 19 rokov. Zozbieraných bolo 200 dotazníkov, pričom v dôsledku dotazníkovej mortality (neúplné alebo chybné vyplnenie dotazníkov) sme ďalej v našom výskume spracovali 186 dotazníkov, ktoré boli správne vyplnené. Našu výskumnú vzorku tvorilo 186 respondentov, z toho 82 chlapcov a 104 dievčat. V tabuľke 1 uvádzame deskriptívne ukazovatele vekového rozloženia vzorky a rozloženie vzorky podľa pohlavia. Keďže v našom výskume sa venujeme aj rodovým rozdielom v tabuľke 2 uvádzame deskriptívne ukazovatele vekového rozloženia výskumnej vzorky v závislosti od typu pohlavia.

Tabuľka 1 – Deskriptívne ukazovatele vekového rozloženia vzorky a rozloženia vzorky podľa pohlavia

	n	rozptyl	minimum	maximum	priemer	štandard. odchýl.
vek	186	4	15	19	16,66	1,024
pohlavie	186	1	1	2	1,56	0,498

Tabuľka 2 - Deskriptívne ukazovatele vekového rozloženia výskumnej vzorky v závislosti od typu pohlavia.

pohlavie		n	rozptyl	minimum	maximum	priemer	štandard. odchýl.
chlapec	vek	82	4	15	19	16,52	0,89
	n	82					
dievča	vek	104	4	15	19	16,76	1,11
	n	104					

2.2 Použité metódy

V našej práci sa budeme venovať skúmaniu rovesníckych noriem a odolnosti voči rovesníckemu vplyvu. Na skúmanie rovesníckych noriem použijeme dotazník Sociálnych noriem (Sollár, Romanová, 2007) a na skúmanie odolnosti voči rovesníckemu vplyvu použijeme Škálu na zisťovanie odolnosti voči rovesníckemu vplyvu, ktorú sme prevzali a preložili z americkej verzie Resistance to peer influence scale (RPI) od Steinberga a Monahanovej.

2.2.1 Dotazník sociálnych noriem

Tento dotazník bol pôvodne získaný od predstaviteľov z Univerzity Illinois. V originály sa tento dotazník nazýva „District 203 & District 204 Drug Use and Perception Survey“. Autormi slovenskej verzie sú predstavitelia Univerzity Konštantína Filozofa - T. Sollár a M. Romanová (2007), ktorí ho preložili a upravili na naše podmienky. Slovenskí autori nám ho poskytli pre výskumné účely v našej diplomovej práci.

Štruktúra dotazníka je rozdelená na 4 oblasti, ktoré nám poskytujú:

- Informácie o respondentovi – identifikačné otázky. Jedná sa o 6 otázok vzťahujúcich sa na zistenie veku, pohlavia, ročníka, v ktorom sa nachádzajú, najvyššie dosiahnuté vzdelanie oboch rodičov, mimoškolské aktivity a na priemerné známky žiaka v škole;
- Údaje o aktuálnej norme týkajúcej sa užívania návykových látok, postojov a presvedčení študentov k problematike užívania. Táto časť je pokrytá 54 položkami, ktoré boli rozdelené do siedmich hlavných okruhov;
- Údaje o vnímanej norme, týkajúcej sa percepcie užívania, postojov a presvedčení v troch základných skupinách – študenti na tvojej škole, tvoji rovesníci a blízki priatelia. Jedná sa o 28 položiek, ktoré sú rozdelené do šiestich okruhov;
- Postoje, presvedčenia a správanie rodičov v nadväznosti na užívanie legálnych a nelegálnych drog. Táto časť obsahuje 19 otázok zoskupených do troch základných okruhov.

V našej diplomovej práci pracujeme s údajmi, ktoré sme získali z informácií o respondentovi, z údajov o aktuálnej norme užívania návykových látok a z údajov o vnímanej norme užívania. Postoje, presvedčenia a správanie rodičov k užívaniu návykových látok sme z dát vynechali, pretože nie sú potrebné vzhľadom k výskumnému cieľu a problému našej práce.

2.2.2 Škála na zisťovanie odolnosti voči rovesníckemu vplyvu

Autormi tejto škály sú Steinberg a Monahanová (2007). Slovenský preklad sme si zabezpečili tým, že sme preložili dotazník do slovenskej podoby a dali na spätný preklad do anglického jazyka dvom nezávislým prekladateľom. Výslednú podobu sme zaslali autorom dotazníka, ktorí nám ju odobrili a schválili na použitie v rámci nášho výskumu. Po ich odsúhlasení sme uskutočnili predvýskum, kde sme sa zamerali na to, či sú položky

formulované zrozumiteľne pre danú vekovú skupinu. Predvýskumu sa zúčastnilo 25 osôb (chlapci n=14, dievčatá n=11), ktoré spĺňali vekové kritérium našej vzorky.

Pôvodne bola táto škála vyvinutá na zmapovanie situácie medzi mladými delikventami. Autori sa rozhodli, že položky, ktoré sú v dotazníku, budú formulované neutrálne (nie antisociálne), pretože sa tak vyhnú skresleniu zo strany respondentov a zistia tak skutočný vplyv rovesníkov. Škála slúži na zistenie všeobecnej náchylnosti/odolnosti na vplyv rovesníkov.

Škála má 10 položiek. Položky sú formulované vo forme výrokov, pričom každý z výrokov sa skladá z dvoch protichodných tvrdení. Respondent si sám volí, ktorý z výrokov je podľa neho odrazom, alebo sa čiastočným odrazom, jeho skutočného správania. Tri z položiek (položka 2, 6 a 10) sú reverzne skórované. Na základe odpovedí od respondentov ich môžeme zaradiť do štyroch skupín, ktoré spomíname v teoretickej časti našej práce, v podkapitole odolnosť voči rovesníckemu vplyvu.

2.3 Výskumný plán

V septembri 2011 sme získali originálnu verziu škály Resistance to peer influence scale od autorov. V priebehu októbra 2011 sme zabezpečovali slovenský preklad, ktorý sme následne preložili opäť do anglickej verzie a poslali sme obe verzie ich autorom na schválenie. V decembri 2011 sme dostali schválenie na použitie od autorov v nami preloženej verzii. Realizovali sme aj predvýskum (N=25), ktorým sme si potvrdili validitu a zrozumiteľnosť našej verzie dotazníka. Dáta sme zberali v priebehu prvých dvoch marcových týždňov 2012 v spolupráci so strednými školami v okrese Prievidza, konkrétne so strednými školami v Prievidzi a v Handlovej. Študentom boli predkladané oba dotazníky naraz, bez časového odstavu. Analýze dát sme sa venovali priebežne ako sme ich získali a analýzu sme ukončili koncom marca 2012. Realizovali sme korelačný výskumný plán.

2.4 Spracovanie údajov

Na spracovanie údajov sme použili štatistický program SPSS. Na základe vlastností vybraných premenných pre náš výskum sme pri analýze dát používali neparametrický Spearmanov korelačný koeficient (R), parametrický Pearsonov koeficient (r) a Mann – Withneyho U test pre dve nezávislé premenné. Pri spracovaní dát a interpretácii výsledkov sme si napomáhali publikáciou od Sollára a Ritomského (2002).

3 VÝSLEDKY

Náš výskum je rozdelený na tri celky, ktoré uvádzame v podkapitole o výskumných hypotézach a otázkach (1.4.3.). Preto aj naša časť o výsledkoch nášho výskumu bude rozdelená do týchto troch celkov.

3.1 Rovesnícke normy vo vzťahu k začiatku užívania alkoholu, tabaku a marihuany u adolescentov

V tejto časti výsledkov výskumu popisujeme vzťahy medzi schvaľovaním rovesníckeho užívania alkoholu a cigariet vo vzťahu k začiatku užívania alkoholu a cigariet. Vzťahy medzi týmito premennými skúmame prostredníctvom Spearmanovho korelačného koeficientu (R).

Medzi schvaľovaním konzumácie alkoholu rovesníkmi a vekom prvého vlastného užívania neboli zistené žiadne významné vzťahy ($R = .043$) (Tabuľka 3). Čo sa týka schvaľovania fajčenia cigariet rovesníkmi a vekom prvého vlastného fajčenia, zistili sme málo významný pozitívny vzťah medzi danými premennými ($R = .208^{**}$) (Tabuľka 4). Aj medzi schvaľovaním užívania marihuany a vekom prvého vlastného užívania sme zistili stredne významný pozitívny vzťah ($R = .478^{**}$) (Tabuľka 5).

Tabuľka 3 Korelačná analýza schvaľovania konzumácie alkoholu rovesníkmi a vekom prvej vlastnej konzumácie alkoholu

		schvaľovanie konzumácie alkoholu u svojich rovesníkov
vek prvej konzumácie alkoholu	R	.043
	p	.562
	n	186

Legenda k tabuľke: R – Spearmanov korelačný koeficient, p – hladina významnosti, n – počet študentov
Pozn.: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Tabuľka 4 Korelačná analýza schvaľovania fajčenia cigariet rovesníkmi a vekom prvého vlastného fajčenia cigariet

		schvaľovanie fajčenia cigariet u svojich rovesníkov
vek prvého fajčenia cigarety	R	.208(**)
	p	.004
	n	186

Legenda k tabuľke: R – Spearmanov korelačný koeficient, p – hladina významnosti, n – počet študentov
Pozn.: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Tabuľka 5 Korelačná analýza schvaľovania užívania marihuany rovesníkmi a vekom prvého vlastného užívania marihuany

		schvaľovanie užívania marihuany u svojich rovesníkov
vek prvého užitia marihuany	R	.478(**)
	P	0
	n	186

Legenda k tabuľke: R – Spearmanov korelačný koeficient, p – hladina významnosti, n – počet študentov
 Pozn.: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Ďalej uvádzame výsledky rozdelené na základe rodových rozdielov. Tak ako u celej vzorky, tak ani u jedného z pohlaví sme nezistili významný vzťah medzi schvaľovaním konzumácie alkoholu rovesníkmi a vekom prvej vlastnej konzumácie alkoholu (chlapci $R = .054$, dievčatá $R = -.032$) (Tabuľka 6). V otázke týkajúcej sa vzťahu medzi schvaľovaním fajčenia cigariet rovesníkmi a vekom prvého vlastného fajčenia sme pri rodových rozdieloch zistili u chlapcov málo významný pozitívny vzťah ($R = .290^{**}$), ale u dievčat sa nepreukázal žiaden vzťah medzi danými premennými ($R = .135$) (Tabuľka 7). V poslednej otázke zisťujúcej vzťah medzi schvaľovaním užívania marihuany rovesníkmi a vekom prvého vlastného užitia sme zistili stredne významný pozitívny vzťah u chlapcov ($R = .341^{**}$) a u dievčat je tento vzťah veľmi významný ($R = .574^{**}$) (Tabuľka 8).

Tabuľka 6 Rodové rozdiely v korelačnej analýze medzi schvaľovaním konzumácie alkoholu rovesníkmi a vekom prvej vlastnej konzumácie alkoholu

pohlavie			schvaľovanie konzumácie alkoholu u svojich rovesníkov
chlapec	vek prvej konzumácie alkoholu	R	.054
		P	.627
		n	82
dievča	vek prvej konzumácie alkoholu	R	-.032
		P	.746
		n	104

Legenda k tabuľke: R – Spearmanov korelačný koeficient, p – hladina významnosti, n – počet študentov
 Pozn.: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Tabuľka 7 Rodové rozdiely v korelačnej analýze medzi schvaľovaním fajčenia cigariet rovesníkmi a vekom prvého vlastného fajčenia cigariet

pohlavie			schvaľovanie fajčenia cigariet u svojich rovesníkov
chlapec	vek prvého fajčenia cigarety	R	.290(**)
		p	.008
		n	82
dievča	vek prvého fajčenia cigarety	R	.135
		p	.173
		n	104

Legenda k tabuľke: R – Spearmanov korelačný koeficient, p – hladina významnosti, n – počet študentov
Pozn.: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Tabuľka 8 Rodové rozdiely v korelačnej analýze medzi schvaľovaním užívaním marihuany rovesníkmi a vekom prvého vlastného užitia marihuany

pohlavie			schvaľovanie užívania marihuany u svojich rovesníkov
chlapec	vek prvého užitia marihuany	R	.341(**)
		p	.002
		n	82
dievča	vek prvého užitia marihuany	R	.574(**)
		p	.000
		n	104

Legenda k tabuľke: R – Spearmanov korelačný koeficient, p – hladina významnosti, n – počet študentov
Pozn.: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

V rámci skúmania rovesníckych noriem vo vzťahu k začiatku užívania alkoholu a tabaku sme zisťovali aj vzťah medzi osobnými preferenciami stretávania sa s ľuďmi, ktorí neužívajú alkohol a tabak a vekom prvého vlastného užitia týchto návykových látok. Medzi preferenciou stretávania sa so skupinou rovesníkov, ktorí nekonzumujú alkohol a vekom prvej vlastnej konzumácie alkoholu sme nezistili žiadny významný vzťah ($R = -.074$) (Tabuľka 9). Pri zisťovaní existencie vzťahu analýza medzi preferenciou stretávania sa so skupinou rovesníkov, ktorí nefajčia cigarety a vekom prvého vlastného fajčenia cigariet sme zistili málo významný pozitívny vzťah ($R = .229^{**}$) medzi premennými (Tabuľka 10).

Tabuľka 9 Korelačná analýza medzi preferenciou stretávania sa so skupinou rovesníkov, ktorí nekonzumujú alkohol a vekom prvej vlastnej konzumácie alkoholu

		preferencia stretávania sa s rovesníkmi, ktorí nekonzumujú alkohol
vek prvej konzumácie alkoholu	R	-.074
	p	.315
	n	186

Legenda k tabuľke: R – Spearmanov korelačný koeficient, p – hladina významnosti, n – počet študentov
Pozn.: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Tabuľka 10 Korelačná analýza medzi preferenciou stretávania sa so skupinou rovesníkov, ktorí nefajčia cigarety a vekom prvého vlastného fajčenia cigariet

		preferenciou stretávania sa s rovesníkmi, ktorí nefajčia cigarety
vek prvého fajčenia cigarety	R	.229(**)
	p	.002
	n	186

Legenda k tabuľke: R – Spearmanov korelačný koeficient, p – hladina významnosti, n – počet študentov

Pozn.: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Pri skúmaní týchto premenných sme sa tiež zaoberali rodovými rozdielmi. Medzi preferenciou stretávania sa so skupinou rovesníkov, ktorí nekonzumujú alkohol a vekom prvej vlastnej konzumácie alkoholu sme nezistili významný vzťah u chlapcov ($R = -.015$) ani u dievčat ($R = -.107$) (Tabuľka 11). Pri zisťovaní vzťahu medzi preferenciou stretávania sa so skupinou rovesníkov, ktorí nefajčia cigarety a vekom prvého vlastného fajčenia cigariet sme na celej vzorke zistili málo významný pozitívny vzťah. Keď sme však tento vzťah preskúmali s ohľadom na rodové rozdiely u chlapcov sme nezistili významný štatistický vzťah ($R = .211$) a u dievčat sme zistili slabý pozitívny vzťah ($R = .241^*$) (Tabuľka 12).

Tabuľka 11 Rodové rozdiely v korelačnej analýze medzi preferenciou stretávania sa so skupinou rovesníkov, ktorí nekonzumujú alkohol a vekom prvej vlastnej konzumácie alkoholu

pohlavie			preferencia stretávania sa s rovesníkmi, ktorí nekonzumujú alkohol
chlapec	vek prvej konzumácie alkoholu	R	-.015
		p	.895
		n	82
dievča	vek prvej konzumácie alkoholu	R	-.107
		p	.279
		n	104

Legenda k tabuľke: R – Spearmanov korelačný koeficient, p – hladina významnosti, n – počet študentov

Pozn.: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Tabuľka 12 Rodové rozdiely v korelačnej analýze medzi preferenciou stretávania sa so skupinou rovesníkov, ktorí nefajčia cigarety a vekom prvého vlastného fajčenia cigariet

pohlavie			preferenciou stretávania sa s rovesníkmi, ktorí nefajčia cigarety
chlapec	vek prvého fajčenia cigarety	R	.211
		p	.057
		n	82
dievča	vek prvého fajčenia cigarety	R	.241(*)
		p	.014
		n	104

Legenda k tabuľke: R – Spearmanov korelačný koeficient, p – hladina významnosti, n – počet študentov

Pozn.: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

3.2 Vnímané rovesnícke normy vo vzťahu k vlastnému užívaniu tabaku, alkoholu a marihuany u adolescentov

V druhej časti nášho výskumu sa venujeme zisťovaniu korelačných vzťahov medzi vnímaným užívaním alkoholu, tabaku a marihuany rovesníkmi, ale aj blízkymi priateľmi a vlastným užívaním týchto návykových látok u adolescentov. Tieto výsledky sme najprv skúmali na celej vzorke a neskôr s prihliadaním na rodové rozdiely. Na analýzu korelačných vzťahov sme použili Pearsonov korelačný koeficient (r).

Najprv sme zisťovali vzťahy medzi vnímaným rovesníckym užívaním a vlastným užívaním na celej vzorke. Medzi vnímanou konzumáciou alkoholu rovesníkmi a vlastnou konzumáciou alkoholu sme zistili málo významný pozitívny vzťah ($r = .176^*$) (Tabuľka 13), čím sa nám potvrdzuje H1, ktorú sme si stanovili. H2 sa nám však v našom výskume nepotvrdila, pretože medzi vnímaným fajčením cigariet rovesníkmi a vlastným fajčením sme nezistili vzťah ($r = .071$) (Tabuľka 14). Predpoklad o existencii vzťahu medzi vnímaným užívaním marihuany rovesníkmi a vlastným užívaním marihuany, ktorý sme si stanovili v H3 sa nám potvrdil ako stredne významný pozitívny vzťah ($r = .380^{**}$).

Tabuľka 13 Korelačná analýza medzi vnímanou konzumáciou alkoholu rovesníkmi a vlastnou konzumáciou alkoholu

		vnímaná konzumácia alkoholu rovesníkmi
vlastná konzumácia alkoholu	r	.176(*)
	p	.016
	n	186

Legenda k tabuľke: r – Pearsonov korelačný koeficient, p – hladina významnosti, n – počet študentov
Pozn.: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Tabuľka 14 Korelačná analýza medzi vnímaným fajčením cigariet rovesníkmi a vlastným fajčením cigariet

		vnímané fajčenie cigariet rovesníkmi
vlastné fajčenie cigariet	r	.071
	p	.335
	n	186

Legenda k tabuľke: r – Pearsonov korelačný koeficient, p – hladina významnosti, n – počet študentov
Pozn.: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Tabuľka 15 Korelačná analýza medzi vnímaným užívaním marihuany rovesníkmi a vlastným užívaním marihuany

		vnímané užívanie marihuany rovesníkmi
vlastné užívanie marihuany	r	.380(**)
	p	.000
	n	186

Legenda k tabuľke: r – Pearsonov korelačný koeficient, p – hladina významnosti, n – počet študentov
 Pozn.: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

S prihliadaním na rodové rozdiely sme v tejto časti výskumu urobili nasledovné zistenia. Napriek tomu, že na celej výskumnej vzorke sme zistili stredne významný pozitívny vzťah medzi vnímanou konzumáciou alkoholu rovesníkmi a vlastnou konzumáciou alkoholu, sa nám tento vzťah nepotvrdil ani u chlapcov ($r = .169$) ani u dievčat ($r = .187$) (Tabuľka 16). Pri zisťovaní existencie vzťahu medzi vnímaným fajčením cigariet rovesníkmi a vlastným fajčením cigariet s prihliadaním na rodové rozdiely sme nezistili žiadny významný vzťah u chlapcov ($r = .093$) ani u dievčat ($r = .060$) (Tabuľka 17), tak ako sa nám nepotvrdil tento vzťah ani na celej vzorke. Medzi vnímaným užívaním marihuany rovesníkmi a vlastným užívaním marihuany sme zistili stredne významné pozitívne vzťahy u chlapcov ($r = .350(**)$) aj u dievčat ($r = .404(**)$) (Tabuľka 18), tak ako na celej vzorke.

Tabuľka 16 Rodové rozdiely v korelačnej analýze medzi vnímanou konzumáciou alkoholu rovesníkmi a vlastnou konzumáciou alkoholu

pohlavie		vnímaná konzumácia alkoholu rovesníkmi	
chlapec	vlastná konzumácia alkoholu	r	0.169
		p	0.129
		n	82
dievča	vlastná konzumácia alkoholu	r	0.187
		p	0.058
		n	104

Legenda k tabuľke: r – Pearsonov korelačný koeficient, p – hladina významnosti, n – počet študentov
 Pozn.: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Tabuľka 17 Rodové rozdiely v korelačnej analýze medzi vnímaným fajčením cigariet rovesníkmi a vlastným fajčením cigariet

pohlavie		vnímané fajčenie cigariet rovesníkmi	
chlapec	vlastné fajčenie cigariet	r	.093
		p	.405
		n	82
dievča	vlastné fajčenie cigariet	r	.060
		p	0.542
		n	104

Legenda k tabuľke: r – Pearsonov korelačný koeficient, p – hladina významnosti, n – počet študentov
 Pozn.: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Tabuľka 18 Rodové rozdiely v korelačnej analýze medzi vnímaným užívaním marihuany rovesníkmi a vlastným užívaním marihuany

pohlavie			vnímané užívanie marihuany rovesníkmi
chlapec	vlastné užívanie marihuany	r	.350(**)
		p	.001
		n	82
dievča	vlastné užívanie marihuany	r	.404(**)
		p	.000
		n	104

Legenda k tabuľke: r – Pearsonov korelačný koeficient, p – hladina významnosti, n – počet študentov
 Pozn.: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Ďalej sme skúmali aj vzťah vnímaného užívania alkoholu, tabaku a marihuany blízkymi priateľmi k vlastnému užívaniu týchto látok na celej vzorke. Medzi vnímanou konzumáciou alkoholu blízkymi priateľmi a vlastnou konzumáciou alkoholu sme zistili stredne významný pozitívny vzťah ($r = .470^{**}$) (Tabuľka 19). Stredne významný pozitívny vzťah sme zistili aj medzi vnímaným fajčením cigariet blízkymi priateľmi a vlastným fajčením cigariet ($r = .423^{**}$) (Tabuľka 20). Tiež sme zistili, že aj medzi premennými vnímaného užívania marihuany blízkymi priateľmi a vlastným užívaním marihuany je veľmi významný pozitívny vzťah ($r = .526^{**}$) (Tabuľka 21).

Tabuľka 19 Korelačná analýza medzi vnímanou konzumáciou alkoholu blízkymi priateľmi a vlastnou konzumáciou alkoholu

		vnímaná konzumácia alkoholu blízkymi priateľmi
vlastná konzumácia alkoholu	r	.470(**)
	p	.000
	n	186

Legenda k tabuľke: r – Pearsonov korelačný koeficient, p – hladina významnosti, n – počet študentov
 Pozn.: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Tabuľka 20 Korelačná analýza medzi vnímaným fajčením cigariet blízkymi priateľmi a vlastným fajčením cigariet

		vnímané fajčenie cigariet blízkymi priateľmi
vlastné fajčenie cigariet	r	.423(**)
	p	.000
	n	186

Legenda k tabuľke: r – Pearsonov korelačný koeficient, p – hladina významnosti, n – počet študentov
 Pozn.: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Tabuľka 21 Korelačná analýza medzi vnímaným užívaním marihuany blízkymi priateľmi a vlastným užívaním marihuany

		vnímané užívanie marihuany rovesníkmi
vlastné užívanie marihuany	r	.526(**)
	p	.000
	n	186

Legenda k tabuľke: r – Pearsonov korelačný koeficient, p – hladina významnosti, n – počet študentov
Pozn.: * p<0,05; ** p<0,01

Taktiež sme zisťovali vzťahy medzi vnímaným užívaním blízkych priateľov a vlastným užívaním s prihliadaním na rodové rozdiely. Zistili sme, že medzi vnímanou konzumáciou alkoholu blízkymi priateľmi a vlastnou konzumáciou alkoholu existuje stredne významný pozitívny vzťah u chlapcov ($r = .484^{**}$) aj u dievčat ($r = .479^{**}$) (Tabuľka 22). Stredne významné pozitívne vzťahy sme zistili medzi vnímaným fajčením cigariet blízkymi priateľmi a vlastným fajčením cigariet u chlapcov ($r = .338^{**}$) aj dievčat ($r = .499^{**}$) (Tabuľka 23). Aj v poslednej výskumnej otázke, ktorá rieši existenciu vzťahu analýze medzi vnímaným užívaním marihuany blízkymi priateľmi a vlastným užívaním marihuany s prihliadaním na rodové rozdiely sme zistili stredne významný pozitívny vzťah u chlapcov ($r = .481^{**}$) a veľmi významný pozitívny vzťah u dievčat ($r = .576^{**}$) (Tabuľka 24).

Tabuľka 22 Rodové rozdiely v korelačnej analýze medzi vnímanou konzumáciou alkoholu blízkymi priateľmi a vlastnou konzumáciou alkoholu

pohlavie			vnímaná konzumácia alkoholu blízkymi priateľmi
chlapec	vlastná konzumácia alkoholu	r	.484(**)
		p	.000
		n	82
dievča	vlastná konzumácia alkoholu	r	.479(**)
		p	.000
		n	104

Legenda k tabuľke: r – Pearsonov korelačný koeficient, p – hladina významnosti, n – počet študentov
Pozn.: * p<0,05; ** p<0,01

Tabuľka 23 Rodové rozdiely v korelačnej analýze medzi vnímaným fajčením cigariet blízkymi priateľmi a vlastným fajčením cigariet

pohlavie			vnímané fajčenie cigariet blízkymi priateľmi
chlapec	vlastné fajčenie cigariet	r	.338(**)
		p	.002
		n	82
dievča	vlastné fajčenie cigariet	r	.499(**)
		p	.000
		n	104

Legenda k tabuľke: r – Pearsonov korelačný koeficient, p – hladina významnosti, n – počet študentov
Pozn.: * p<0,05; ** p<0,01

Tabuľka 24 Rodové rozdiely v korelačnej analýze medzi vnímaným užívaním marihuany blízkymi priateľmi a vlastným užívaním marihuany

pohlavie			vnímané užívanie marihuany rovesníkmi
chlapec	vlastné užívanie marihuany	r	.481(**)
		p	.000
		n	82
dievča	vlastné užívanie marihuany	r	.576(**)
		p	.000
		n	104

Legenda k tabuľke: r – Pearsonov korelačný koeficient, p – hladina významnosti, n – počet študentov

Pozn.: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

3.3 Odolnosť voči rovesníckym normám vo vzťahu k užívaniu alkoholu, tabaku a marihuany u adolescentov

Na začiatku poslednej časti nášho výskumu sme sa zaoberali H4, ktorá predpokladá, že odolnosť voči rovesníckemu vplyvu, resp. normám sa zvyšuje vekom. Na toto zistenie sme použili Mann – Whitneyho U test pre dve nezávislé premenné. Túto hypotézu sme overovali medzi 15 a 18 ročnými respondentmi, pretože majú v našej vzorke približne rovnaké zastúpenie. Hypotézu sa nám potvrdila, pretože sme zistili štatistický rozdiel medzi týmito vekovými kategóriami ($p < .001$) a na základe priemerov, ktoré sme získali z hrubého skóre zo Škály odolnosti voči rovesníckemu vplyvu u týchto vekových skupín, sú 18 roční adolescenti odolnejší voči rovesníckym normám (Tabuľka 25).

Tabuľka 25 Ukazovateľ štatisticky významného rozdielu (p hodnota) v odolnosti voči rovesníckym normám medzi 15 a 18 ročnými adolescentmi

	Mann - Whitney U test		Priemer	
	Z	p-hodnota	15	18
odolnosť voči rovesníckym normám	-3.729	< .001	16.59	31.85

Legenda k tabuľke: Z – hodnota Mann – Whitney U testu, p – hladina významnosti

Pozn.: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Ďalej sme sa v rámci odolnosti zaoberali vzťahom medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a vekom prvého vlastného užitia nami vybraných návykových látok. Na zisťovanie existencie týchto vzťahov sme použili Spearmanov korelačný koeficient (R). Zistili sme, že medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a vekom prvej vlastnej konzumácie alkoholu neexistuje žiaden významný vzťah ($R = .111$) (Tabuľka 26). Ani medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a vekom prvého vlastného fajčenia sme nezistili žiaden významný vzťah ($R = -.050$) (Tabuľka 27). Taktiež medzi odolnosťou voči

rovesníckemu vplyvu a vekom prvého vlastného užívania marihuany sa nepreukázal žiaden významný vzťah ($R = .101$) (Tabuľka 28).

Tabuľka 26 Korelačná analýza medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a vekom prvej vlastnej konzumácie alkoholu

		odolnosť voči rovesníckym normám
vek prvej konzumácie alkoholu	R	.111
	p	.133
	n	186

Legenda k tabuľke: R – Spearmanov korelačný koeficient, p – hladina významnosti, n – počet študentov
Pozn.: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Tabuľka 27 Korelačná analýza medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a vekom prvého vlastného fajčenia cigariet

		odolnosť voči rovesníckym normám
vek prvého fajčenia cigarety	R	-.050
	p	.499
	n	186

Legenda k tabuľke: R – Spearmanov korelačný koeficient, p – hladina významnosti, n – počet študentov
Pozn.: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Tabuľka 28 Korelačná analýza medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a vekom prvého vlastného užívania marihuany

		odolnosť voči rovesníckym normám
vek prvého užívania marihuany	R	.101
	p	.170
	n	186

Legenda k tabuľke: R – Spearmanov korelačný koeficient, p – hladina významnosti, n – počet študentov
Pozn.: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Aj v tejto oblasti uvádzame výsledky korelačnej analýzy medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a vekom prvého vlastného užívania alkoholu, tabaku a marihuany s prihliadaním na rodové rozdiely. Tak ako na celej vzorke, ani s prihliadaním na rodové rozdiely sme nezistili významný vzťah medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a začiatkom konzumácie alkoholu u chlapcov ($R = .074$) ani u dievčat ($R = .105$) (Tabuľka 29). V otázke týkajúcej sa vzťahu medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a vekom prvého vlastného fajčenia cigarety sa nepreukázal významný vzťah u chlapcov ($R = -.091$) ani u dievčat ($R = -.088$) (Tabuľka 30). Ani medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a vekom prvého vlastného užívania marihuany, s prihliadaním na rodové rozdiely, sa nepreukázal významný vzťah medzi danými premennými u chlapcov ($R = .029$) ani u dievčat ($R = .094$) (Tabuľka 31).

Tabuľka 29 Rodové rozdiely v korelačnej analýze medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a vekom prvej vlastnej konzumácie alkoholu

pohlavie			odolnosť voči rovesníckym normám
chlapec	vek prvej konzumácie alkoholu	R	.074
		p	.506
		n	82
dievča	vek prvej konzumácie alkoholu	R	.105
		p	.287
		n	104

Legenda k tabuľke: R – Spearmanov korelačný koeficient, p – hladina významnosti, n – počet študentov
 Pozn.: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Tabuľka 30 Rodové rozdiely v korelačnej analýze medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a vekom prvého vlastného fajčenia cigariet

pohlavie			odolnosť voči rovesníckym normám
chlapec	vek prvého fajčenia cigarety	R	-.091
		p	.415
		n	82
dievča	vek prvého fajčenia cigarety	R	-.088
		p	.373
		n	104

Legenda k tabuľke: R – Spearmanov korelačný koeficient, p – hladina významnosti, n – počet študentov
 Pozn.: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Tabuľka 31 Rodové rozdiely v korelačnej analýze medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a vekom prvého vlastného užitia marihuany

pohlavie			odolnosť voči rovesníckym normám
chlapec	vek prvého užitia marihuany	R	.029
		p	.796
		n	82
dievča	vek prvého užitia marihuany	R	.094
		p	.345
		n	104

Legenda k tabuľke: R – Spearmanov korelačný koeficient, p – hladina významnosti, n – počet študentov
 Pozn.: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Ďalej sme si v našom výskume stanovili hypotézy, ktoré predpokladajú existenciu vzťahu medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a vlastným užívaním alkoholu, tabaku a marihuany. V tomto prípade sme na potvrdenie resp. vyvrátenie našich hypotéz použili Pearsonov korelačný koeficient (r). Naša H5a sa nám nepotvrdila, pretože sa nepreukázal predpokladaný významný vzťah medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a vlastnou konzumáciou alkoholu ($r = .000$) (Tabuľka 32). Rovnako to bolo aj pri H5b, kedy sa nám nepotvrdil predpokladaný významný vzťah medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a vlastným fajčením cigariet ($r = -.129$) (Tabuľka 33). Ani posledná hypotéza H5c sa nám v našom výskume nepotvrdila, čiže sa nepreukázal žiaden významný vzťah medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a vlastným užívaním marihuany ($r = -.040$) (Tabuľka 34).

Tabuľka 32 Korelačná analýza medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a vlastnou konzumáciou alkoholu

		odolnosť voči rovesníckym normám
vlastná konzumácia alkoholu	r	.000
	p	.999
	n	186

nLegenda k tabuľke: r – Pearsonov korelačný koeficient, p – hladina významnosti, n – počet študentov
Pozn.: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Tabuľka 33 Korelačná analýza medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a vlastným fajčením cigariet

		odolnosť voči rovesníckym normám
vlastné fajčenie cigariet	r	-.129
	p	.078
	n	186

Legenda k tabuľke: r – Pearsonov korelačný koeficient, p – hladina významnosti, n – počet študentov
Pozn.: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Tabuľka 34 Korelačná analýza medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a vlastným užívaním marihuany

		odolnosť voči rovesníckym normám
vlastné užívanie marihuany	r	-.040
	p	.589
	n	186

Legenda k tabuľke: r – Pearsonov korelačný koeficient, p – hladina významnosti, n – počet študentov
Pozn.: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

S prihliadaním na rodové rozdiely sme v korelačnej analýze medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a užívaním alkoholu, tabaku a marihuany dospeli k nasledujúcim výsledkom. Medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a vlastnou konzumáciou alkoholu sme nezistili žiadne významné vzťahy u chlapcov ($r = .036$) ani u dievčat ($r = -.063$) (Tabuľka 35). U chlapcov sme nezistili žiaden významný vzťah ($r = -.029$) medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a vlastným fajčením cigariet, čo sa zhoduje z výsledkami dosiahnutými na celej vzorke, ale u dievčat sa preukázal málo významný negatívny vzťah ($r = -.271^{**}$) medzi týmito premennými (Tabuľka 36). V poslednej výskumnej otázke, zaoberajúcej sa existenciou vzťahu medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a vlastným užívaním marihuany s prihliadaním na rodové rozdiely, sme nezistili existenciu významných vzťahov medzi týmito premennými u chlapcov ($r = .026$) ani u dievčat ($r = -.108$) (Tabuľka 37).

Tabuľka 35 Rodové rozdiely v korelačnej analýze medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a vlastnou kontumáciou alkoholu

pohlavie			odolnosť voči rovesníckym normám
chlapec	vlastná konzumácia alkoholu	r	.036
		p	.747
		n	82
dievča	vlastná konzumácia alkoholu	r	-.063
		p	.525
		n	104

Legenda k tabuľke: r – Pearsonov korelačný koeficient, p – hladina významnosti, n – počet študentov
 Pozn.: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Tabuľka 36 Rodové rozdiely v korelačnej analýze medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a vlastným fajčením cigariet

pohlavie			odolnosť voči rovesníckym normám
chlapec	ako často fajčíš cigarety	r	-.029
		p	.793
		n	82
dievča	ako často fajčíš cigarety	r	-.271(**)
		p	.005
		n	104

Legenda k tabuľke: r – Pearsonov korelačný koeficient, p – hladina významnosti, n – počet študentov
 Pozn.: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Tabuľka 37 Rodové rozdiely v korelačnej analýze medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a vlastným užívaním marihuany

pohlavie			odolnosť voči rovesníckym normám
chlapec	vlastné užívanie marihuany	r	.026
		p	.818
		n	82
dievča	vlastné užívanie marihuany	r	-.108
		p	.275
		n	104

Legenda k tabuľke: r – Pearsonov korelačný koeficient, p – hladina významnosti, n – počet študentov
 Pozn.: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

4 DISKUSIA

Cieľom našej práce bolo zistenie významu rovesníckych noriem vo vzťahu k začiatku a k frekvencii užívania alkoholu, tabaku a marihuany u adolescentov a tiež preskúmanie vzťahu odolnosti voči rovesníckym normám k užívaniu týchto látok. Rovesnícke skupiny môžeme považovať za určité malé spoločnosti, a pre každú spoločnosť sú typické skupinové normy, ktoré odrážajú, čo je vítané a oceňované v „spoločnosti“, ale aj to, čo je odmietané a trestané. Aj rovesnícke skupiny si vytvárajú určité požiadavky (normy) na správanie jej členov. Medzi tieto požiadavky, patria aj normy, ktoré sa spájajú práve s užívaním návykových látok členov skupiny, a tým vplývajú na správanie členov v rozmedzí dvoch pólův – užiť/užívať alebo neužiť/neužívať. Tiež treba brať do úvahy, že tým, že skupina vyžaduje, alebo toleruje správanie spojené s užívaním s jednou návykovou látkou, bude tolerovať podporovať užívanie všetkých návykových látok. Na základe zistení Pétiovej (2002), usudzujeme, že práve k užívaniu alkoholu, tabaku a marihuany majú rovesnícke adolescentné skupiny najtolerantnejšie postoje, a najmenší rešpekt voči následkom ich užitia, pretože medzi látky, ktoré považujú za reálne nebezpečné a ohrozujúce zaradili len tvrdé drogy. Často je užívanie alkoholu, tabaku a marihuany spájané s celkovým fungovaním skupiny (stretávanie sa v krčmách a baroch, večerné popíjanie v parkoch, chodenie na diskotéky, organizovanie „party“, atď.). Jedinec, ktorý neužíva v takejto rovesníckej skupine tieto návykové látky, býva často zosmiešňovaný a zo skupiny vyradený. Dostáva sa vlastne do rozporu medzi tlakom skupiny, skupinových noriem spájaných s užívaním návykových látok a odolnosťou voči rovesníckemu tlaku a s ňou spojeným rozhodnutím neužiť návykovú látku.

Rovnako ako výskumné otázky a hypotézy a tiež výsledky nášho výskumu, aj diskusiu sme sa rozhodli rozčleniť na rovnaké celky. Postupne sa v diskusii venujeme rovesníckym normám vo vzťahu k začiatku užívania alkoholu, tabaku a marihuany u adolescentov (4.1), ďalej vnímaným rovesníckym normám vo vzťahu k vlastnému užívaniu alkoholu, tabaku a marihuany u adolescentov (4.2) a nakoniec odolnosti voči rovesníckym normám vo vzťahu k vlastnému užívaniu alkoholu, tabaku a marihuany u adolescentov (4.3).

4.1 Rovesnícke normy vo vzťahu k začiatku užívania alkoholu, tabaku a marihuany u adolescentov

Najskôr sme sa venovali vzťahu medzi schvaľovaním rovesníckeho užívania alkoholu, tabaku a cigariet vo vzťahu k začiatku vlastného užívania, čiže k veku prvého užitia týchto látok u adolescentov. Najprv sme tieto vzťahy skúmali na celej vzorke (VO1a, VO1b, VO1c) a následne aj s prihliadaním na rodové rozdiely medzi adolescentmi (VO2a, VO2b, VO2c). Tiež sme sa v tejto časti zaoberali preferenciou stretávania sa s rovesníkmi, ktorí konzumujú alkohol a fajčia cigarety k veku prvej vlastnej konzumácie alkoholu a fajčeniu cigariet (VO3a, VO3b) a taktiež sme urobili porovnanie výsledkov na základe rodových rozdielov (VO4a, VO4b).

Na základe našich zistení sme dospeli k nasledujúcim záverom. V otázke týkajúcej sa vzťahu medzi schvaľovaním konzumácie alkoholu u rovesníkov a vekom prvej vlastnej konzumácie (VO1a) sa nepreukázal žiaden vzťah medzi premennými a k rovnakým výsledkom sme sa dopracovali aj s prihliadaním na rodové rozdiely. Z toho usudzujeme, že to či adolescenti schvaľujú konzumáciu rovesníkmi nemá žiaden, alebo žiadny významný dopad na to, kedy začali s vlastnou konzumáciou alkoholu. Aj s prihliadaním na rodové rozdiely sme sa dopracovali k rovnakým výsledkom (VO2a). Čo sa týka preferencie stretávania sa s rovesníkmi, ktorí konzumujú alkohol a začiatkom vlastnej konzumácie alkoholu, zistili sme, že táto preferencia taktiež nemá vzťah k začiatku vlastnej konzumácii alkoholu (VO3a). Tento vzťah sa nepreukázal ani u jedného z pohlaví (VO4a). Tieto zistenia by sme mohli dať so súvislosťou s tým, čo tvrdí Heller a Pecinovská (1996), ktorí poukazujú na to, že hlavný a rozhodujúci vplyv na začiatok konzumácie alkoholu majú u detí a adolescentov rodičia, pretože pre našu spoločnosť je typické všetky rodinné oslavy a významné udalosti spájať s konzumáciou alkoholu. Stáva sa, že práve v takýchto situáciách sa dieťa dostáva k prvej vlastnej konzumácii alkoholu, čo môže mať za následok, že dieťa vyrastajúce v takejto atmosfére rodinných osláv, vníma alkohol ako niečo pozitívne a neškodné napr. aj v období adolescencie.

Ďalej Heller a Pecinovská (1996) tvrdia, že rovesníci majú podporný vplyv na konzumáciu alkoholu, najmä u detí a adolescentov, ktorí pochádzajú z dysfunkčných, neúplných rodín. Spojením týchto zistení by sme mohli dospieť k záveru, rodičia majú výraznejší dosah na vek prvej konzumácie alkoholu u svojich detí a v závislosti od funkčnosti a úplnosti rodiny majú rovesníci viac (dysfunkčná, neúplná rodina) alebo menej výrazný (funkčná, úplná rodina) podporujúci vplyv na začiatok konzumácie alkoholu.

Usudzujúc na základe výsledkov v časti 4. 2, si dovoľíme konštatovať, že rovesníci a blízky priatelia majú významný dopad skôr na pokračovanie v konzumácii alkoholu a na častosť konzumácie alkoholu, než na vek prvej konzumácie. K podobnému záveru dospeli aj ďalšie výskumy (Blanton, 1997, Gerard, Gibons, Zhaou, Russell, Reis-Bergan, 1999, In: Spijkerman, Van den Eijden, Overbeek a Engels, 2007), ktoré sa zhodujú na tom, že rodičia aj rovesníci konzumujúci alkohol vytvárajú pre adolescenta pozitívny obraz konzumenta alkoholu, čo spájajú s vyššou ochotou, mierou a frekvenciou konzumácie alkoholu, ale že rovesnícky vplyv je v tomto smere vyšší.

Ďalej sme sa zaoberali vzťahom schvaľovania fajčenia cigariet rovesníkmi a vekom prvého vlastného fajčenia cigariet. Tento vzťah sme opäť skúmali na celej vzorke respondentov (VO1b) a následne s prihliadaním na rodové rozdiely (VO2b). Zistili sme, že schvaľovanie fajčenia cigariet má pozitívny vzťah k veku prvého vlastného fajčenia u celej vzorky, ale s prihliadaním na rodové rozdiely sa nám tento vzťah potvrdil len u chlapcov, pričom u dievčat sa tento vzťah nepreukázal. Tieto rozdiely v preukázaní sa významného vzťahu na celej vzorke, u chlapcov a nepreukázaní sa u dievčat môžu byť spôsobené tým, že sa vzorka rozložila na dva menšie súbory a dáta zozbierané od chlapcov boli natoľko významné, že ovplyvnili výsledky na celej vzorke. Aj toto je jeden z dôvodov prečo sme sa rozhodli skúmať rodové rozdiely, aby sme sa vyhli zovšeobecneniu našich zistení na všetkých adolescentov vo vzorke, pretože ako vidíme existujú rozdiely medzi adolescentnými chlapcami a dievčatami v našej vzorke. Vysvetlenie zistenia štatistického vzťahu na celej vzorke chápeme podobne ako Heller a Pecinovská (1996), čiže sa domnievame, že rodina má väčší dosah na začiatok konzumácie alkoholu. Čo sa týka nealkoholových návykových látok tam viac pôsobí vplyv rovesníkov a priateľov. Keď však prihliadame na rodové rozdiely, môžem ponúknuť prepojenie výskumu Hellera a Pecinovskej (1996) a Bielikovej a Pétiovej (2004). Ako už vieme, Heller a Pecinovská (1996) považujú rovesníkov a priateľov za tých, ktorí majú iniciačný a udržiavajúci vplyv na fajčenie cigariet rovesníkmi. Bieliková a Pétiová (2004) uvádza, že práve mužskí adolescenti dávajú prednosť, vo voľnom čase (okrem iného – šport, počítače), aktivitám spojeným s rovesníkmi, návštevám barov a pohostinstiev s priateľmi, diskotéky, čiže prostredí, kde sa fajčia cigarety a tým pádom si chlapci rýchlejšie môžu vytvárať v sebe určité schvaľujúce/neschvaľujúce názory na fajčenie rovesníkov, čo má dosah na vek prvého vlastného fajčenia Naopak adolescentné dievčatá uprednostňujú vo voľnom čase čítanie kníh, vychádzky, starostlivosť o domácnosť a nakupovanie, čiže trávajú voľný čas v prostredí, kde sa fajčenie cigariet neprezentuje do takej miery. Práve rozdielne trávenie

voľného času môže mať za následok, že chlapci vykazujú významné vzťahy medzi schvaľovaním fajčenia rovesníkmi a vlastným fajčením.

K podobným zisteniam sme sa dopracovali aj pri zisťovaní vzťahu medzi preferenciou rovesníkov, ktorí nefajčia a vekom prvého fajčenia cigarety (VO3b). Na celej nami sledovanej vzorke sme zistili existenciu pozitívneho vzťahu, ale keď sme vzorku rozložili na základe rodových rozdielov (VO4b), zistili sme, že na to, kedy chlapci začínajú fajčiť, nemá dosah to, či preferujú fajčiarsku, resp. nefajčiarsku spoločnosť, ale skôr to, do akej miery schvaľujú fajčenie cigariet v tejto spoločnosti (VO2b). U dievčat je to naopak, čiže na vek prvého fajčenia cigariet bude mať skôr dosah to, akú spoločnosť preferujú ako to, či fajčenie cigariet schvaľujú.

V poslednej časti tohto okruhu výskumu sme sa zaoberali vzťahom medzi schvaľovaním užívania marihuany rovesníkmi a vekom prvého vlastného užívania marihuany na celej vzorke (VO1c) a opäť aj s ohľadom na rodové rozdiely (VO2c). Naše výsledky poukazujú na existenciu pozitívneho vzťahu týchto premenných na celej vzorke aj pri rozdelení vzorky na chlapcov a dievčatá, pričom dievčatá vykazovali vyšší pozitívny vzťah medzi schvaľovaním rovesníckeho užívania marihuany a začiatkom vlastného užívania, než chlapci. Tieto naše výsledky by sme mohli dať do súvislosti s tým, že, ako uvádzajú Verešová, 2004, Bieliková a Pétiová, (2007), Bieliková a Pétiová (2004), práve rovesníci, ktorí užívajú nelegálne návykové látky, medzi ktoré patrí aj marihuana, veľakrát ponúkajú ľuďom vo svojom okolí, najmä tým, ktorí ešte skúsenosť s týmito látkami nemajú, prvé „dávk“ zadarmo. Takto sa dostávajú k prvým skúsenostiam s nelegálnymi drogami. Tiež pozitívne vykreslené skúsenosti rovesníkov a blízkych priateľov s užívaním marihuany sa stávajú pre adolescentov vstupnou bránou do ich vlastného užívania. Či už je to pre pocit spolupatričnosti, ktorí pociťujú pri zdieľaní skúseností s užitím týchto látok, alebo strach z oddialenia až vyčlenenia sa zo skupiny, ak nezačnú užívať návykovú látku, môžeme skonštatovať, že rovesníci a skupinové normy rovesníckych skupín patria medzi významné a môžeme povedať, že až rozhodujúce vo vzťahu k začiatku užívania, čo sa nám potvrdilo aj v našom výskume.

4.2 Vnímané rovesnícke normy vo vzťahu k vlastnému užívaniu alkoholu, tabaku a marihuany u adolescentov

V ďalšej časti sme skúmali existenciu vzťahu medzi vnímaným užívaním rovesníkov, blízkych priateľov a vlastným užívaním. Osobitne sme vyčlenili skupinu

blízkych priateľov, lebo adolescenti vytvárajú hlboké dôverné priateľstvá práve s ľuďmi približne rovnakého veku, a pretože existujú výskumy, ktoré rozlišujú pôsobenie rovesníkov a blízkych priateľov na vlastné užívanie návykových látok. Skúmali sme teda vzťah medzi tým, či je vnímaná norma rovesníckeho užívania, resp. norma užívania blízkym priateľom, návykových látok vo vzťahu k aktuálnej norme vlastného užívania u adolescentov. Normatívnymi skupinovými rovesníckymi presvedčeniami vzťahujúcimi sa k užívaniu návykových látok sa vo výskume zaoberala aj Verešová (2004), ktorá dospela k záveru, že čím je vyššia percepčia užívania a výskytu návykových látok u rovesníkov, tým je aj užívanie alkoholu, tabaku a marihuany u adolescentov vyššie z hľadiska frekvencie. Výsledky, ktoré dosiahla u svojej vzorky (N=139) uvádza s prihliadaním na rodové rozdiely, a my sme sa rozhodli uvádzať ich pre porovnanie s našimi výsledkami. Ku každej nami vybranej návykovej látke – alkohol, tabak, marihuana – uvádzame výsledky, ktoré sme získali vzhľadom na vzťah k rovesníckemu užívaniu aj k užívaniu blízkymi priateľmi.

Čo sa týka vnímaného rovesníckeho užívania, vychádzali sme z výskumu Romanovej a Sollára (2010), ktorí tvrdia, že študenti stredných škôl (adolescenti) nadhodnocujú užívanie svojich rovesníkov, čo má za následok, že sa zvyšuje frekvencia ich vlastného užívania. Na základe toho sme sformulovali tri hypotézy (H1a, b, c) a tiež sme v rámci skúmania týchto premenných prihliadali aj na rodové rozdiely (VO5a, b, c). Čo sa týka vnímaného užívania blízkymi priateľmi a vzťahom k vlastnému užívaniu alkoholu, tabaku a marihuany, použijeme výsledky vychádzajúce z VO6, a, b, c a aj tu prihliadame na rodové rozdiely. Najskôr uvádzame výsledky a porovnanie s vyššie spomenutými výskumami.

H1a, ktorá predpokladala existenciu vzťahu medzi vnímanou konzumáciou alkoholu rovesníkmi a vlastnou konzumáciou alkoholu sa nám potvrdila, nie však ako vysoko významná. Takže môžeme teda tvrdiť, že vnímanie konzumácie alkoholu je do určitej, síce menšej, miery spojené s vlastným užívaním. Avšak s prihliadaním na rodové rozdiely sa nám tento vzťah nepreukázal ani v slabej miere u chlapcov ani u dievčat (VO5a). Pripisujeme to tomu, že sledovaný vzťah sa preukázal na vzorke ako existujúci, ale napriek tomu slabý a tým, že sme vzorku rozložili na menšie celky, tým sa nám aj významnosť vzťahu stratila. Existencia pozitívnych vzťahov sa nám však preukázala medzi vnímanou konzumáciou alkoholu blízkymi priateľmi (VO6a) a vlastnou konzumáciou na celej vzorke, ale aj u oboch pohlaví (VO7a). Aj Verešová (2004) poukazuje na existenciu vzťahov medzi vnímaným užívaním rovesníkov a vlastným užívaním u chlapcov aj u dievčat. Rozdielne výsledky môžu byť však následkom toho, že

obe vzorky obsahujú pod 200 respondentov a vzorka Romanovej a Sollára (2010) mala až 638 respondentov.

Čo sa týka vzťahu medzi vnímaným fajčením cigariet u rovesníkom a vlastným fajčením cigariet (H1b), nepreukázal sa nám žiaden vzťah pri skúmaní premenných na celej vzorke, ani s prihliadaním na rodové rozdiely (VO5b). Čiže ani v tomto prípade sa nám nepotvrdila hypotéza H1b. Verešová (2004), Romanová a Sollár (2010) však uvádzajú existenciu týchto vzťahov medzi vnímaným fajčením cigariet rovesníkmi, a Verešová uvádza existenciu významného relatívne tesného pozitívneho vzťahu u chlapcov a u dievčat je tento vzťah dokonca vysoko významný. Opäť, ako pri skúmaní vzťahu medzi vnímanou konzumáciou alkoholu blízkymi priateľmi a vlastnou konzumáciou, aj pri fajčení cigariet sa tento vzťah prejavil ako pozitívny na celej vzorke (VO6b), aj u oboch pohlaví VO7b, pričom u dievčat je tento vzťah ešte silnejší. Na vzniknuté nezhody, týkajúce sa fajčenia cigariet rovesníkmi a vlastným fajčením, medzi výsledkami Romanovej a Sollára (2010) opäť môže vplyvať menšia veľkosť našej vzorky. A pri Verešovej (2004) môžeme brať do úvahy časový odstup medzi jej a naším výskumom.

V tejto časti výskumu sa nám potvrdila len H1c, ktorá predpokladá existenciu vzťahu medzi vnímaným užívaním marihuany rovesníkmi a vlastným užívaním marihuany. Čiže sme zistili, že vnímaná častota rovesníckeho užívania sa odráža v častoti nášho užívania. Takže ak sa adolescenti domnievajú, že ich rovesníci užívajú marihuanu často (jedenkrát mesačne – až denne), tým sa bude stupňovať frekvencia ich vlastného užívania, a samozrejme naopak, ak sa domnievajú, že rovesníci užívajú marihuanu veľmi zriedka, tým aj frekvencia ich vlastného užívania bude nižšia, alebo žiadna. Tento štatistický pozitívny vzťah sa nám potvrdil u oboch pohlaví (VO5c). Verešovej sa tento vzťah potvrdil ako významný, ale len u chlapcov, u dievčat nie. Pozitívne vzťahy sa nám ukázali aj medzi vnímaným užívaním marihuany blízkymi priateľmi a vlastným užívaním (VO6c), rovnako vysoké vzťahy medzi týmito premennými sa ukázali aj u chlapcov a dievčat (VO7c).

Domnievame sa, že H1b sa nám nepotvrdila a H1a sa nám potvrdila, len existenciou veľmi slabého vzťahu medzi premennými, z dôvodu, že sa naši respondenti mali vyjadrovať k vnímanému užívaniu u rovesníkov aj u blízkych priateľov, čo sa vo výskume Romanovej, Sollára (2010) a Verešovej (2004) nerozlišuje. Aj keď teda vieme, že blízky priatelia adolescentov sú zväčša aj ich rovesníkmi, respondenti ich z tejto kategórie mohli vyčleniť. Aj keď rovesnícke skupiny sa združujú na základe určitých podobností v správaní, v postojoch, štýloch obliekania, preferencie hudby, s blízkymi priateľmi, sú

tieto vzťahy dôvernejšie, a tiež stretávanie a komunikácia týchto priateľov je častejšia ako pri rovesníckych „známych“. Dostávame sa k tomu, že blízki priatelia vedia o seba takmer všetko a trávajú spolu väčšinu voľného času a vo veľkej miere zdieľajú podobné postoje a názory a prezentujú podobné správanie. Myslíme si, že ak bude toto správanie spojené s konzumáciou alkoholu a fajčením cigariet, tak sa na ňom budú adolescenti zúčastňovať spolu so svojim blízkymi priateľmi. Takže môžeme skonštatovať, že vnímané užívanie alkoholu a tabaku má vysoko významný vzťah k vlastnému užívaniu alkoholu a tabaku, pretože dochádza k spoločnému užívaniu, ale aj preto, že adolescenti majú presnejší obraz o reálnom užívaní ich priateľov, čiže nemusí dochádzať k perцепčným skresleniam medzi vnímanou a aktuálnou normou.

4.3 Odolnosť voči rovesníckym normám vo vzťahu k užívaniu alkoholu, tabaku a marihuany u adolescentov

V poslednej časti nášho výskumu sme sa zaoberali aj tým, či rastie odolnosť voči rovesníckym normám vekom (H2), ako to predpokladajú Sumterová, Bokhorstová, Steinberg, Westenberg (2009) vo svojom výskume. My sme naše zistenia robili na 15 (n=22) a 18 (n=27) ročných študentoch, pretože sa veľkosťou zastúpenia respondentov zhodovali. Chceli sme použiť hraničné vekové skupiny, ale 19-ročných študentov sme mali výrazne menej, tak sme zvolili 18-ročných. Nami stanovenú hypotézu sa nám podarilo potvrdiť. Preto môžeme konštatovať, existuje štatistický rozdiel medzi týmito vekovými kategóriami, z čoho vyplýva, že 18-roční adolescenti sú odolnejší voči rovesníckym normám ako 15-roční.

Skúmaním odolnosti voči vonkajšiemu tlaku užiť návykovú látku sa zaoberali Hansen, McNeal (1999, In: Verešová, 2004) zistili, že práve tieto rezistenčné schopnosti, majú významný mediačný vplyv ako protektívny faktor v problematike užívania návykových látok.

Vo vzťahu medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a vekom prvého vlastného užívania nami vybraných návykových látok sa nepreukázali žiadne významné vzťahy pri alkohole, tabaku ani pri marihuane (VO8a, b, c). Ani pri prihliadaní na rodové rozdiely (VO9a, b, c) sme nezistili existenciu významných vzťahov. Na základe týchto zistení môžeme konštatovať, že to do akej miery sú adolescenti odolní voči rovesníckemu tlaku užiť alkohol, tabak alebo marihuanu nemá súvis k veku, kedy užili, resp. uijú návykovú látku. To môže mať za následok napr. aj to, že k prvému užitiu u adolescentov došlo

v skoršom veku, teda vo veku, kedy ešte pre nich nebola rovesnícka skupina taká významná a dôležitá, nepodliehali rovesníckym normám a prijatie skupinou rovesníkov nebolo pre nich dôležité.

Ďalej sme sa zaoberali vzťahom medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a vlastným užívaním alkoholu, tabaku a marihuany (H3a, b, c) a prihliadali sme aj na rodové rozdiely pri zisťovaní týchto vzťahov (VO10a, b, c). Ani jedna zo stanovených hypotéz sa nám vo výskume nepotvrdila, ale pri prihliadaní na rodové rozdiely sme zistili vysoko významný negatívny vzťah medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a fajčením cigariet u dievčat (VO10b). Takže môžeme konštatovať, že čím sú dievčatá odolnejšie voči rovesníckym normám, tým menej resp. vôbec nefajčia cigarety.

Výsledky nášho výskumu v tejto časti sa zhodujú s výsledkom Verešovej (2004), ktorá uvádza výsledky na celej svojej vzorke adolescentov (N=139), jej zistenia sa líšia len vo vzťahu odolnosti voči tlaku skupiny a reálnym fajčením cigariet, kde zistila významný, ale pozitívny vzťah, čo tiež nekorešponduje s našimi hypotézami, pretože to znamená, že čím sú adolescenti odolnejší voči rovesníckemu tlaku, tým viac resp. častejšie fajčia cigarety.

Na základe týchto zistení môžeme konštatovať, že miera odolnosti voči rovesníckym normám má veľmi slabý účinok na vlastné užívanie alkoholu, tabaku a marihuany u adolescentov. K tomuto záveru dospeli aj Fearnowová – Kenneyová, Hansen, McNeal (2003b, In: Verešová, 2004, str. 292), ktorí tvrdia, že odolnosť voči tlaku skupiny má výrazne menší mediačný účinok, než mediátory, ktoré sú súčasťou mediátorov združených vo faktore postoja k drogám (inkongruencia v životnom štýle, vnútorné presvedčenie neužiť drogu, názory a vedomosti o následkoch užívania a tiež skupinové normatívne presvedčenia). Ak budeme nahliadať na odolnosť voči rovesníckym normám ako na jeden z mediátorov užívania návykových látok, je potrebné si uvedomiť, že aj napriek tomu, že sme nezistili významné štatistické vzťahy, je dôležité brať pri tvorbe preventívnych programov aj tento mediátor, pretože ako uvádza Hansen a McNeal (1999, In: Verešová, 2004), nie je vhodné zameriavať sa len na jeden, resp. na určitú skupinu mediátorov, ale je dôležité nahliadať na ne z globálneho hľadiska, pretože zmena v jednom mediátore vyvoláva zmeny v tých ostatných. Preto sa domnievame, že aj v odolnosti voči rovesníckemu vplyvu a normám v súvislosti s užívaním návykových látok, by sa mala venovať zvýšená pozornosť.

4.4 Limity nášho výskumu

Za jeden z hlavných limitov nášho výskumu možno považovať veľkosť našej vzorky (N=186). Predpokladáme, že tento výskum realizovaný na väčšej vzorke by priniesol reprezentatívnejšie výsledky, ktoré by boli zovšeobecniteľné na populáciu adolescentov na Slovensku.

Ďalším limitom by mohlo byť aj to, že Škála na zisťovanie odolnosti voči rovesníckemu vplyvu bola použitá na Slovensku prvý krát. Aj napriek tomu, že sme sa jej validitu snažili zabezpečiť predvýskumom a pri samotnej administrácii u našej vzorky sme sa stretli len s tromi prípadmi nepochopenia inštrukcie, je možné, že jeho ďalším používaním sa môžu identifikovať určité nedostatky v nami vytvorenej verzii dotazníka. Taktiež, z rovnakého dôvodu nebolo možné nami získané výsledky porovnávať s ďalšími výsledkami získanými touto škálou medzi slovenskými adolescentmi.

4.5 Odporúčania pre prax

Naše zistenia by sa mohli využiť pri tvorbe preventívnych programov. Myslíme si, že práve preventívne programy zamerané, resp. zahŕňajúce na pôsobenie skupinových noriem na adolescentov, ale aj na iné vekové skupiny, by mohli mať veľkú úspešnosť pri prevencii začiatku užívania návykových látok. Samozrejme tiež v prevencii u mladých ľudí, ktorí už s užívaním začali. Program by nemal byť zameraný na poukazovanie možnej škodlivosti stretávania sa so skupinou rovesníkov, ale skôr na poukazovanie iných možností trávenia voľného času s rovesníkmi prezentovaním aktivít, ktoré nie sú spájané s rizikovým správaním.

Romanová a Sollár (2010) aplikovali v našich podmienkach Kampaň sociálnych noriem ako preventívnej stratégie užívania návykových látok u študentov stredných škôl. Práve tento prístup je považovaný za veľmi efektívny. Je založený na tom, že upozorňuje mladých ľudí na to, že naše vnímanie správania rovesníkov vo vzťahu k užívaniu návykových látok môže byť skreslené, čo môže mať negatívny dopad na naše vlastné správanie v tomto smere. Keďže náš výskum poukázal na vyššiu mieru vzťahu medzi užívaním blízkymi priateľmi a vlastným užívaním, bolo možno vhodné vytvoriť podobný program, ktorý by sa však nezovšeobecňoval na všetkých rovesníkov, ale primárne sa zaoberal vzťahom medzi užívaním návykových látok blízkymi priateľmi a vlastným užívaním.

Aj keď sa v našom výskume nepreukázal významný vzťah medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a užívaním návykových látok adolescentmi, myslíme si, že v rámci tvorby preventívnych programov, by sa mal tento ochranný faktor zohľadňovať aj naďalej. Zastávame názor, že je vhodné sa pri tvorbe preventívnych programov pridržiavať zistení Hansean, McNeala (1999, In: Verešová) o tom, že zmena v jednom mediátore užívania návykových látok vyvoláva v zmeny ostatných mediátoroch a aplikovať takéto preventívne programy dlhodobo.

Je dôvod predpokladať, že úspešnosť preventívneho programu závisí aj od toho aké stratégie sa v ňom využívajú. My považujeme za vhodné stratégie: realizáciu rovesníckych preventívnych programov a ako sme už spomínali, ponúkanie lepších alternatív.

Podľa nás by bolo prínosné prepojenie Kampane sociálnych noriem ako preventívnej stratégie užívania návykových látok s rovesníckym preventívnym programom. Pretože, ako uvádza Toblerová (1986, in: Verešová, 2004) rovesnícke preventívne programy vychádzajúce z toho, že tlak rovesníkov je najvýznamnejším faktorom v iniciačnej a udržiavacej fáze užívania návykových látok môžu byť veľmi účinné, ak sú založené na nácviku sociálnych a personálnych zručností a a nácviku interpersonálnych rezistenčných zručností. Čiže, v našom prípade, vyškoliť skupinu adolescentov, ktorí by informovali svojich rovesníkov o chybnom vnímaní užívania návykových látok a o tom, že to môže mať dopad na ich vlastné užívanie v zmysle zvyšovania frekvencie vlastného užívania. Predpokladaným výsledkom by mohlo byť to, že adolescenti by mohli získať reálnejší náhľad na to ako je to s užívaním návykových látok ich rovesníkmi. Tiež by bolo žiaduce prepojiť toto zrealnenie vnímania užívania návykových látok s posilňovaním odolnosti voči sociálnym normám rovesníckych skupín, teda s rezistenčnými zručnosťami, ktoré preferujú užívanie návykových látok.

ZÁVER

Užívanie návykových látok a prevencia užívania je stále veľmi aktuálnou témou na celom svete. Dotýka sa všetkých pohlaví a takmer každého vývinového obdobia. My sme náš výskum realizovali na adolescentnej populácii, pretože sme predpokladali, že v tomto veku už má väčšina mladých ľudí určité skúsenosti s návykovými látkami, experimentujú s nimi a prechádzajú do štádia pravidelného užívania týchto látok. V našom výskume sme si vybrali z návykových látok alkohol, tabak a marihuanu, pretože tieto látky sú považované za vstupné návykové látky a tiež sú ľahko dostupné. Zameriavali sme sa najmä na vzťah rovesníckych noriem k začiatku a udržiavaniu užívania týchto návykových látok, pretože práve v tomto vývinovom období sa stáva pre mladého človeka rovesnícka skupina veľmi významná, z hľadiska vytvárania vzťahov, nácviku sociálnych zručností, získavania pocitu spolupatričnosti, atď. Pre mladého človeka je veľmi dôležité patriť do určitej rovesníckej skupiny a preto je pre neho prirodzené osvojovať si pravidlá a normy, ktorými sa skupina riadi. Tieto normy sa týkajú aj vzťahu skupiny k návykovým látkam.

Zistili sme, že čo sa týka začiatku užívania návykových látok má podliehanie skupinovým normám dosah najmä na začiatok užívania marihuany, čo sa ukázalo na celej vzorke, pričom u chlapcov sa tento vzťah ukázal ako veľmi silný. Pri alkohole sme nezistili žiaden vzťah, čo si vysvetľujeme tým, že rovesníci majú na ich konzumáciu alkoholu skôr podporný vplyv v ďalšej konzumácii, resp. nekonzumácii. Iniciácia prvej konzumácie alkoholu sa pripisuje skôr rodičom (Heller, Pecinová, 1996).

Vo vzťahu medzi vnímaným užívaním návykových látok rovesníkmi a vlastným užívaním sme zistili výraznejší vzťah len medzi vnímaným užívaním marihuany rovesníkmi a vlastným užívaním marihuany, a to na celej vzorke a aj u oboch pohlaví. Skôr si dovoľujeme vyzdvihnúť ako významný faktor užívania/neužívania návykových látok, vnímané užívanie návykových látok blízkymi priateľmi, kedy sa nám potvrdili stredne významné vzťahy pri alkohole a tabaku a dokonca pri užívaní marihuany bol tento vzťah veľmi významný, najmä u chlapcov.

Čo sa týka odolnosti voči rovesníckym normám vo vzťahu k začiatku užívania alkoholu, tabaku a marihuany a vo vzťahu k vlastnému užívaniu týchto látok, nezistili sme takmer žiadne významné štatistické vzťahy. Preukázala sa nám existencia veľmi slabého negatívneho vzťahu medzi odolnosťou voči rovesníckym normám a fajčením cigariet dievčatami.

Domnievame sa, že náš výskum robený na väčšej vzorke, by mohol priniesť reprezentatívnejšie dáta, ktoré by sa mohli využiť napríklad pri vytváraní preventívnych programov pre adolescentov. Zároveň vyjadrujeme presvedčenie, že rovesnícky preventívny program súvisiaci s pôsobením sociálnych noriem rovesníckych skupín vo vzťahu k vlastnému užívaniu by mohol byť účinnou preventívnou stratégiou.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- BARNETT, J. M., MILLER, M. 2001. Adolescents' reported motivations to use or not to use alcohol or other drugs. In: *Social studies*. 2001 September/October. s. 209- 212. Dostupné na internete: www.ebsco.com
- BAUMGARTNER, F. 1998. Overovanie modelu diferenciácie noriem (model IDP) – sledovanie rôznych foriem vyjadrovania noriem. In: *Človek a spoločnosť*. č. 4. Dostupné na: <http://www.saske.sk/cas/archiv/4-98/baumgartner.html>
- BIELIKOVÁ, M., PÉTIOVÁ, M., DRUZÍKOVÁ, E. 2003. *Fajčenie žiakov základných a stredných škôl*. Bratislava: Ústav informácií a prognóz školstva, 2003. 40 s. ISBN 80-7098-736-5.
- BIELIKOVÁ, M., PÉTIOVÁ, M. 2004. *Mládež, drogy a tolerancia*. Bratislava: Ústav informácií a prognóz školstva, 2004. 62 s. ISBN 80-7098-391-4.
- BIELIKOVÁ, M., PÉTIOVÁ, M. 2007. *Drogy, voľný čas a životný štýl mládeže v Slovenskej republike*. Bratislava: Ústav informácií a prognóz školstva, 2007. 54 s. ISBN 978-80-7098-463-5.
- BLATNÝ, M., POLIŠENSKÁ, V., BALAŠTÍKOVÁ, V. 2005. Problematika rizikového chování vývoje dětí a dospívajících: Hlavní témata a implikace pro další výskum. In: *Československá psychologie*. Č. 6, s. 524-538. ISSN 009-062X.
- HANSEN, W. B., McNEAL, R. B, 1999. Drug education practice: results of an observational study. In: *Health education research*, roč. 14, č. 1, 85-97 s. Dostupné na internete: <http://her.oxfordjournals.org/content/14/1/85.full.pdf+html>
- HELLER, J., PECINOVSKÁ, O. 1996. *Závislost známa neznáma*. Praha: Grada, 1996. 162s. ISBN 80-7169-277-8

HRONCOVÁ, J., KRAUS, B. 2006. *Sociálna patológia pre sociálnych pracovníkov a pedagógov*. Banská Bystrica: UMB. 2006. 252 s. ISBN 80-8083-223-4.

KARIKOVÁ, S. 2007. *Základy patopsychológie detí a mládeže*. Žilina: IPV/EDIS, 2007. 146 s. ISBN 978-80-8070-757-6.

KŘIVOHLAVÝ, J. 2003. *Psychologie zdraví*. Praha: Portál, 2003. 279 s. ISBN 80-7178-774-4.

KYASOVÁ, M. 2003. Kouření cigaret a další formy rizikového chování adolescentů. In: *Československá psychologie*, 47, č. 1., s. 56-64. ISSN 0009-062X.

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. 2007. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2007. 368 s. ISBN 80-247-1284-9.

LOVAS, L. 1998. Súčasný pohľad na vplyv sociálnych noriem na ľudské správanie v sociálnej psychológii. In: *Človek a spoločnosť*. č. 2. Dostupné na: <http://www.saske.sk/cas/archiv/2-98/lovas.html>

MARKOVÁ, P. 2005. Drogy a mládež. In: *Pedagogické rozhľady*. Roč. 1, č. 4, s. 13-18. ISSN 1336-7161.

MATOUŠEK, O. 2003. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. 344 s. ISBN 80-7178-771-X.

MATULA, Š., a kol., 2002. Minimálne zásady uplatňovania rovesníckych programov. In: *Rovesnícke programy v práci CVPP*. Bratislava: MŠ SR:

NEŠPOR, K., 2000. *Návykové chování a závislost*. Praha: Portál, 2000. 150 s. 80-7178-432-X.

NEŠPOR, K., CSÉMY, L. 1997. *Alkohol, drogy a vaše deti*. Praha: Portál, 1997. 159 s. ISBN 80-7178-085-3.

NETÍK, K. a kol. 1991. *K osobnosti kriminálního toxikomana*. Praha: Psychiatrické centrum, 1991. 118 s. ISBN 80-85121-25-5.

NOVOTNÝ, I. 1995. *Drogová závislost'*. Bratislava: Metodické centrum v Bratislave. 1995. 28 s. ISBN 80-85185-90-3.

ONDREJKOVIČ, P., POLIAKOVÁ, E. 1999. *Protidrogová výchova*. Bratislava: VEDA, 1999. 356 s. ISBN 80-224-0553-1.

ONDREJKOVIČ, P., BREZÁK, J., LUBELCOVÁ, G., POLÁKOVÁ, E., VLČKOVÁ, M. 2001. *Sociálna patológia*. Bratislava: VEDA, 2001. 310 s. ISBN 80-224-0685-6.

ORAVCOVÁ, J. 2004. *Sociálna psychológia*. Banská Bystrica: UMB/FHV, 2004. 314 s. ISBN 80-8055-980-5.

OROSOVÁ, O., GAJDOŠOVÁ, B., MADARASOVÁ-GECKOVÁ, A., VAN DIJK, J. P. 2007. Rizikové faktory užívania drog dospelými. In: *Československá psychologie*, roč. 51, č. 1, s.32-48.

PERKINS, H. W. 1995. Scope of problem: Misperception of alcohol and Drugs. In: *Catalyst*. 1, č. 3., s. 1-2. Dostupné na: <http://www.alcoholeducationproject.org/education/1995Catalyst.pdf>

PERKINS, H. W. 2003. The emergence and evolution of the social norms approach. In: *Perkins, H. W. The social norms approach to preventiv school and alkohol age substance abuse*. S. 3-17. Dostupné na internete: http://media.wiley.com/product_data/excerpt/9X/07879645/078796459X.pdf

PÉTIOVÁ, M. 2002. Názory a postoje mladých ľudí ku konzumácii drog vo vzťahu k jednotlivým krajom SR. In: *Mládež a spoločnosť*, roč. 8, č. 2, s. 51-66. ISSN 1335-1109.

ROJKOVÁ, Z., POPELKOVA, M. 2010. Vzťahy medzi rodinnými, osobnostnými a situačno-motivačnými faktormi z perspektívy alkoholovej závislosti. In: *Psychologie a její kontexty*. č. 2, s 149-160. ISSN 1803-9278.

ROMANOVÁ, M. 2009. *Aplikácia prístupu sociálnych noriem v prevencii drogových závislostí u dospievajúcich*: Dizertačná práca. Nitra: FSVaZ, 2009. s 172.

ROMANOVÁ, M., SOLLÁR, T. 2010. Komparácia aktuálnej a vnímanej normy v oblasti užívania návykových látok v skupine adolescentov. In: *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*. 45, č. 1, s. 21-30. ISSN 0555-5574.

ROMANOVÁ, M., SOLLÁR, T. 2010. Aplikácia kampane sociálnych noriem ako preventívnej stratégie užívania návykových látok u študentov SŠ. In: *Škola a zdraví*. č. 21, s. 231-240. ISBN 978 -80 -210 -5262.

RUISELOVÁ, Z. 2001. *Adolescenti, normy a správanie – 2. časť: Skupinové charakteristiky*. Bratislava: Ústav experimentálnej psychológie SAV, s. 37.

SLAVKOVSKÁ, M. 2004. Rozvíjanie sociálnych kompetencií adolescentov v príprave rovesníckych poradcov univerzálnej prevencie závislostí. In: *Psychologické dimenzie kvality života*. 2004. s. 118-127. ISBN 80-8068-282-8. Dostupné na internete: <http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Dzuka3/index.htm>

SOLLÁR, T., RITOMSKÝ, A. 2002. *Aplikácie štatistiky v sociálnom výskume*. Nitra: FSV UKF, 2002. 153s. ISBN 80-80-50-508-2.

ŠIRŮČEK, J., ŠIRŮČKOVÁ, M., MACEK, P. 2007. Sociální opora rodičů a vrstevníků a její význam pro rozvoj problémového chování v adolescenci. 2007. In: *Československá psychologie*, roč. 51, č. 5, 476-488. ISSN 0009-062X.

SPIJKERMAN, R., VAN DEN EIJNDEN, R. J. J. M., OVERBEEK, G., ENGELS, R. C. M. E. 2007. The impact of peer and parental norms and behavior on adolescent drinking: The role of drinker prototypes. In: *Psychology and Health*. 2007. č. 22. s. 7-29. ISSN 1476-8321. Dostupné na internete: www.ebsco.com

STEINBERG, L., MONAHAN, C. 2007. Age differences in resistance to peer influence. In: *Developmental psychology*. 2007 č. 43, s. 1531-1543. Dostupné na: www.ebsco.com

SUMTER, S. R., BOKHORST, C. L., STEINBERG, L., WESTENBERG, P. M. 2009. The developmental pattern of resistance to peer influence in adolescence: Will the teenager ever be able to resist? In: *Journal of Adolescence*. 2009. č. 32 (4). S. 1009-1021. ISSN 1476-8321. Dostupné na internete: www.ebsco.com

VEREŠOVÁ, M. 2004. *Mediátory užívania drog: Cesta k efektívnej prevencii drogovej závislosti*. Nitra: UKF, 2004. 396 s. ISBN 80-8050-767-8

VEREŠOVÁ, M. 2004. Mediátory užívania drog – most od predisponovanej osobnosti k prodrogovému vs, protidrogovému právaníu. In: *Sociálne procesy a osobnosť*. Bratislava: ÚEP SA. 2004. s 505-511. ISBN 80 - 88910 - 16 – 1.

VEREŠOVÁ, M., ONDRUŠKOVÁ, J. 1997. *Osobnostná a sociálna determinácia vzniku drogových závislostí*. In: *Drogy - pedagogický problém?*. Nitra : Slovdidac, 1997, s. 65-69. ISBN 80-967746-0-3.

WERNER-WILSON, R. J, ARBEL, OSNAT. 2000. Assessment of Interpersonal Influence son Adolescents: TheParent and Peer Influence Scale. In: *The American Journal of Family Therapy*. 2000. č. 28,s. 265–274. ISSN 0192-6187/00. Dostupné na internete: www.ebsco.com

PRÍLOHY

Príloha A: Dotazník sociálnych noriem

Dotazník je k nahliadnutiu u PhDr. Tomáša Sollára, PhD., FSVaZ, UKF.

Príloha B: Škála na zisťovanie odolnosti voči rovesníckemu vplyvu